

FIRMA RÁKOSNÍK V KARLÍNĚ JAKO TOVÁRNA NA ARCHITEKTONICKOU VÝZDOBU

Fungování, tvorba a význam sochařsko-štukatérského závodu od éry secese a historismů do první poloviny 20. století

PETR ŠÁMAL

Studie se zabývá problematikou plastického dekoru pražských staveb prostřednictvím detailního zhodnocení činnosti sochařsko-štukatérské firmy Rákosník v pražském Karlíně, která byla jedním z největších a zároveň nejdéle působících podniků svého typu v Praze. Provedený výzkum rekonstruoval její historii a vývoj od konce 19. století do 1. poloviny století následujícího a zásadně rozšířil dosud kusé znalosti o konkrétních pracích, které firma kromě domovského Karlína prováděla v řadě dalších dnešních pražských čtvrtí a běžně také mimo Prahu. Studie zároveň přináší jinak obtížně dostupné poznatky o okolnostech provázejících fungování dobových sochařsko-štukatérských závodů; zabývá se personálním obsazením firmy, cenami za jednotlivé práce, technologií výzdoby, spektrem prováděných činností a jejich vazbou na stylové proměny architektury.

RÁKOSNÍK FIRM IN KARLÍN AS A FACTORY FOR ARCHITECTURAL DECORATION. FUNCTION, PRODUCTION AND IMPORTANCE OF THE SCULPTURAL-STUCCO FIRM SINCE THE ERA OF ART NOUVEAU AND HISTORICISM TO THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

The study presents the theme of plastic decoration of Prague buildings, based on detailed research of the Rákosník Sculptural-Stucco Firm in Prague Karlín, which used to be one of the largest firms of that type in Prague, with the longest period of production. Its history and development from the late 19th century to the first half of the following century was reconstructed, which fundamentally widened the fragmentary knowledge of certain pieces of work, pursued by this firm also in several other Prague quarters outside Karlín or often outside Prague. The study also concerns the circumstances of the operation of contemporary sculptural-stucco firms, the persons employed by the firm, prices of individual works, decoration technology, spectrum of the activities and their relation to the transformations of architectural styles.

Klíčová slova — Karlín – Libeň – Vinohrady – Josefov – České Budějovice – architektonická výzdoba – sochařsko-štukatérská firma – štukatérství – secesní architektura – secesní sochařství – historizující architektura – fasáda – palác Lucerna – Oldřich Rákosník – Václav Kuneš – Otakar Rákosník – Bohumil Štěrba

Key words — Karlín – Libeň – Vinohrady – Josefov – České Budějovice – architectural decoration – sculptural-stucco firm – stucco art – Art Nouveau architecture – Art Nouveau sculptural art – historicism architecture – façade – Lucerna Palace – Oldřich Rákosník – Václav Kuneš – Otakar Rákosník – Bohumil Štěrba

Plastická a malířská výzdoba architektury přelomu 19. a 20. století patří k nejcharakterističtějším rysům vizuálního bohatství Prahy. Vedle samostatně působících výtvarníků se na ní zásadní měrou podílely specializované dekorátérské firmy. Ačkoliv ve své době byly tyto podniky samozřejmě součástí stavebního boomu a jejich díla potkávají návštěvníci metropole dodnes téměř na každém kroku, jména velké části těchto uměleckých dílen upadla do zapomenutí. Nejvýraznější roli v produkci architektonické výzdoby sehrály sochařsko-štukatérské firmy, jichž v Praze do první světové války vzniklo pozoruhodně velké množství. Jedním z mnoha podniků tohoto typu, zabývajících se v Praze a na jejích předměstích plastickou výzdobou staveb, byla sochařsko-štukatérská firma Oldřicha Rákosníka v Karlíně. Ačkoliv její práce jsou dnes málo známé a v došavadní literatuře zachycené jen sporadickými zmínkami,¹ před první světovou válkou patřila tato firma k nejproduktivnějším ve svém oboru nejen v Čechách, ale i v celé habsburské monarchii. Zanechala po sobě mimořádný počet realizací v exteriérové a interiérové výzdobě budov v Praze i na mnoha dalších místech. Právě ztráta vazby mezi výtvarnými díly a jmény jejich původců je pro zkoumání architektonického dekoru typická, avšak nikoliv překvapivá: plastická výzdoba architektury se málokdy signovala, a přestože byla ve své době díla tvůrců často uváděna v dobovém tisku a publikacích, ve sféře soukromých budov, tvořících vlastně hlavní proud stavební produkce, si svou „publicitu“ našel jen zlomek objektů.

¹ Ve starší pragensiní literatuře bylo jméno Oldřicha Rákosníka či jeho firmy zmíněno jen v souvislosti s výzdobou Národního domu v Karlíně (LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967, 29). V souvislosti s dalšími dvěma pražskými stavbami je uvádí publikace *Praha 1891–1914. Kapitoly o architektuře velkoměsta* (SVOBODA/LUKEŠ 1997, 283, 284). Na význam Oldřicha Rákosníka pro výzdobu domů Nového Karlína upozornili autoři knihy *Praha a secese* (VITTOCHOVÁ/KEJŘ 1997, 153). Recentně bylo autorství firmy uvedeno či předpokládáno u několika konkrétních domů Nového Karlína (VLČEK 2012, 615, 683, 686–687, 689, 697), dále u komplexu karlínských škol (PRAHL/ŠÁMAL 2012, 197), nejnověji pak u interiérů paláce Lucerna (ŠÁMAL 2016, 82–86). – Zásadním zdrojem informací o činnosti firmy se stal v roce 2017 výzkum bývalé dílny v Karlíně, laskavě umožněný Ing. Akad. arch. Otakarem Rákosníkem, vnukem sochaře Oldřicha Rákosníka, kterému zároveň děkuji za zprostředkování mnoha údajů z ústní rodinné tradice.

Existence a vzájemná bohatá konkurence dekorátérských firem byla průvodním jevem dobového stavebního rozvoje, jenž s sebou nesl postupně se zvyšující poptávku po architektonickém dekoru. Od počátku stavebního rozmachu v 70. letech 19. století až do začátku druhého desetiletí 20. století, kdy se frekvence nové výstavby zpomalila a zároveň se začala prosazovat tendence k redukci architektonické výzdoby, pracovalo v Praze a její aglomeraci několik desítek sochařsko-štukátérských firem. Ty však postupně vznikaly a zanikaly a zároveň docházelo k četné fluktuaci osob, které v nich působily. To se přirozeně týkalo jak zaměstnanců, tj. zejména štukátérů a sochařů-modelérů, tak velmi často i samotných majitelů firem. Jejich vlastníky byli zpravidla sochaři a vedoucí provozu v jedné osobě. Ti se v průběhu sledované éry mnohdy postupně stali majiteli nebo společníky více různých firem, v nichž vystupovali buď jednotlivě, nebo s jedním až dvěma partnery.

Zatímco život některých sochařsko-štukátérských podniků byl efemérní, jiné existovaly po dobu několika let a nejúspěšnější z nich byly činné až po dobu několika dekad. Jednu z nejproduktivnějších sochařských firem představoval podnik Mayer–Popp–Riedl, založený pod hlavičkou Riedla a spol. v roce 1875 a působící až do doby těsně před první světovou válkou. Ten měl na trhu s plastickou výzdobou ve své době skutečně dominantní postavení a zásadně se podílel na podobě dekoru pražských i mimopražských staveb zejména v 80. až 90. letech 19. století.² Následující generace sochařů, vychovaná převážně v ateliérech pražské Umělecko-průmyslové školy, pak dala vzniknout celé plejádě podniků tohoto typu. K nejstabilnějším z nich patřila firma Karla Nováka, založená v roce 1899 a do roku 1902 vedená společně s Josefem Václavem Pekárkem. Novák dokázal podnik udržet i po první světové válce, k čemuž přispělo rozšíření produkce firmy na pomníkové realizace a drobnou plastiku; firma pak fakticky fungovala až do roku 1949.³ Podobné osudy se pojí i s firmou Oldřicha Rákosníka, jejíž činnost je předmětem tohoto článku. Ani tomuto podniku se nevyhnuly změny v personálním obsazení, neboť původním spolumajitelem firmy byl kromě Oldřicha Rákosníka také sochař Václav Kuneš, a firma tak nejprve nesla hlavičku se jmény dvou společníků. Podnik byl založen na sklonku 90. let 19. století a jeho majitelé jej dokázali udržet navzdory válečným anabázím i útlumu stavebního dekoru až do nástupu komunistické moci.

Firma Kuneš a Rákosník a „karlínská secese“

Obr. 1. Oldřich Rákosník a Václav Kuneš (soukromý archiv, neznámý fotograf, kolem 1905, reprofoto autor, 2018).

Sochaři Oldřich Rákosník (1870 Kolín – 1938 Praha) a Václav Kuneš (1870 Dejvice u Prahy – ? České Budějovice) se nejspíše potkali na studiích v ateliéru modelování Celdy Kloučka na pražské Umělecko-průmyslové škole,⁴ podobně jako tomu bylo v řadě dalších obchodně-uměleckých partnerství tohoto typu. Mezi oběma sochaři (obr. 1) byla příbuzenská vazba, neboť Václav Kuneš pojal za manželku sestru svého spolupracovníka.⁵ Přesné datum vzniku společné firmy neznáme, avšak na základě adresářových záznamů můžeme předpokládat, že dílna vznikla mezi lety 1896 až 1900. Její první známé působiště se nacházelo na samém západním okraji Karlína, v jednom z domů v již neexistující ulici U Viaduktu (*sine* 1901a, 251), situované v místech dnešního areálu autobusového nádraží Florenc. Podle rodinné tradice sídlila firma zpočátku pod jedním z oblouků Negrelliho viaduktu,⁶ které byly již v této době využívány pro nejrůznější provozní účely. Tato informace nemusí být v rozporu s adresářovým údajem; příslušný domovní blok stál přímo naproti viaduktu v jeho těsné blízkosti a vlastní dílna se tak mohla nacházet v prostoru jeho oblouku, takřka „přes ulici“.

Vzhledem k tomu, že první zdokumentované práce dílny pocházejí až z let 1902–1903, podobu a charakter nejstarších zakázek firmy zatím neznáme. Společné podnikání Oldřicha Rákosníka

² K firmě Mayer–Popp–Riedl viz ŠÁMAL 2015, zejména 107–111.

³ Firmě Karla Nováka se dosud nejpodrobněji věnovala Helena GAUDEKOVÁ (2011).

⁴ K osobnosti sochaře Celdy Kloučka (1855–1935), jehož tvorba a pedagogické působení měly zásadní význam pro vývoj a podobu architektonického dekoru v českých zemích od konce 19. století do první světové války, viz zejména TEICHMANOVÁ 2007. – Údaj o studiu obou sochařů na Umělecko-průmyslové škole se uchovává v rodinné ústní tradici, avšak v archivních fondech UMPRUM se jej nepodařilo jednoznačně ověřit, a to vzhledem k absenci nejstarších seznamů žáků a absolventů (AMP UMPRUM 1885–1962). V záznamech o žácích školy je k dispozici pouze jméno Františka (nikoliv Václava) Kuneše, což však může být způsobeno omylem v křestním jménu. Podrobné seznamy absolventů školy v disertační práci Jany Sklenářové-Teichmanové *Umělecko-průmyslová škola v Praze a její ateliéry v letech 1890–1910* (SKLENÁŘOVÁ-TEICHMANOVÁ 2015) žádného z obou sochařů nezahrnují. Ze zdrojů, které jsou autorovi známy, výslovně uvádí Václava Kuneše a Oldřicha Rákosníka jako žáky Celdy Kloučka průvodce po Českých Budějovicích z roku 1908, a to v souvislosti s tamější realizací firmy (VODNÁNSKÝ 1908, 21).

⁵ Za toto a následující sdělení, též za vstřícnost a ochotu děkují Otakaru Rákosníkovi, jenž poskytl autorovi tohoto článku v průběhu roku 2017 několik rozhovorů.

⁶ Podle sdělení Otakara Rákosníka.

a Václava Kuneše s sebou nicméně poměrně brzy přineslo ekonomický úspěch. Už v roce 1901 si totiž sochaři mohli dovolit zakoupit pozemek na Vinohradech, na němž plánovali vystavět třípatrový nájemní dům (*sine* 1901b, 4). Z výstavby domu nakonec sešlo a zatím nezastavěný pozemek byl o tři roky později se ziskem prodán staviteli Bohuslavu Homoláčovi (*sine* 1904, 3).

Pravděpodobně právě v této plánované vinohradské novostavbě měli sochaři v úmyslu umístit svou dílnu. Činnost firmy a jejích následovníků však nakonec zůstala natrvalo spojená s Karlínem. K tomu zásadní měrou přispěl kontakt s architektem a stavebním podnikatelem Bohumilem Štěrbou (1854–1910), který byl v podstatě tvůrcem secesního, tzv. Nového Karlína. První pražské předměstí se rapidně rozvíjelo nejen v době své původní klasicistní výstavby, ale také v průběhu celého 19. století, kdy k jeho

významu postupně přispívalo několik okolností: blízkost dopravních uzlů, průmyslová výstavba a intenzivnější propojení s Prahou po zrušení jejích hradeb. Pro potřebnou expanzi obytné zástavby se však nabízely stále omezenější možnosti, protože území mezi východním okrajem Karlína a barokní Invalidovnou bylo blokováno jeho vojenským využitím. Teprve zrušení vojenského cvičiště v této oblasti umožnilo vznik nové zástavby, jejíž urbanistické

Obr. 2. Praha 8-Karlín, čp. 452. Sochařská dílna v domě v Křížkové 64 (foto autor, 2018).

řešení bylo na základě soutěže na regulační plán Karlína z roku 1900 svěřeno právě Štěrbovi. Architekt se v následujících letech ujal celé stavební organizace nově vznikajících nájemních domů, přičemž jejich větší část byla dílem jeho stavební kanceláře. Soutěže na regulační plán se nezúčastnil náhodou. Byl karlínským rodákem a po absolvování české techniky si svou kancelář otevřel právě v Karlíně, pro nějž již v 80. letech projektoval stavby a stavební úpravy (VLČEK 2004, 651–652).

Firmám, které kooperovaly na výstavbě Nového Karlína, dal Štěřba k dispozici pozemky pro vystavění vlastních domů s dílnami, což byl v kontextu nově vznikající moderní čtvrti oboustranně výhodný obchod. Sochařsko-štukatérská firma Kuneš a Rákosník tehdy již několik let v Karlíně úspěšně podnikala, a tak bylo nasnadě, že ji Štěřba do tvorby Nového Karlína zaangažoval. V roce 1905 byl pro sochaře postaven nájemní dům s nádvorní dílnou v Křížkové ulici čp. 452 (tehdy Palackého třída 60), který pak sloužil jako sídlo firmy a jejích následovníků, a to až do zániku podniku v polovině 20. století. V této dílně (obr. 2) vznikla v prvním a na počátku druhého desetiletí naprostá většina plastické dekorace fasád i interiérů secesní karlínské zástavby, neboť firma se stala přednostním dodavatelem veškerých Štěřbových staveb, a to jak v Karlíně, tak mimo něj.

První doložené příklady spolupráce firmy s Bohumilem Štěrbou spadají do roku 1903. Právě od této doby je k dispozici deník prací mapující zakázky firmy po dobu následujících dvaceti let. Tento deník, objevený teprve v nedávné době, představuje zcela ojedinělý pramen svého typu.⁷ Pro heuristiku architektonické výzdoby je obecně charakteristický nedostatek písemných zdrojů. Zejména pak písemnosti vztahující se k dekoracím soukromých staveb nejsou zpravidla uchovávány ve veřejných archívech a vyskytují se jen velice zřídka. Zmíněný deník vypovídá nejen o dějinách konkrétního sochařsko-štukatérského závodu, ale přináší i řadu podstatných informací ze světa výtvarné výzdoby staveb přelomu 19. a 20. století. Dozvídáme se z něj totiž i mnohé o praxi, která tuto výzdobu provázela. Je třeba dodat, že ačkoliv je deník kompletním soupisem díla firmy ve zmíněném období a vynikajícím pramenným zdrojem, zdaleka ne ve všech případech nabízí jednoznačnou identifikaci příslušných objektů. Mnohdy totiž uvádí pouze jméno stavebníka či

⁷ Dosud neznámý deník prací firmy Kuneš a Rákosník, později Oldřich Rákosník, z let 1903–1923 (dále Deník prací) objevil autor tohoto článku v objektu bývalé sochařsko-štukatérské dílny v roce 2017.

Obr. 3. Praha 8-Karlín, čp. 416.
Firma Kuneš a Rákosník, 1903:
výzdoba průčelí domu v Sokolovské
124 (foto autor, 2018).

stavitele, a nikoliv konkrétní lokaci, kterou je třeba prověřovat na základě dalších srovnávacích údajů.

Lze předpokládat, že ke spolupráci mezi karlínským architektem a sochařským závodem došlo již v dřívější době, než kterou potvrzují zmíněné deníkové záznamy. Nahlédneme-li do roku 1903, jímž deníkové záznamy začínají, kooperace mezi Bohumilem Štěrbou a jeho „dvorními sochaři“ je doložena již na šesti až osmi stavbách, zahrnujících jak novostavby Nového Karlína, tak stavby a jejich úpravy v původním karlínském okrsku. Nejvýraznější realizaci mezi nimi představuje dům Václava Mikuláše čp. 416 v Sokolovské ulici, jehož fasáda vypovídá o tehdy již širokém námětovém a formálním repertoáru karlínské sochařské firmy (obr. 3). Nástavec portálu zdobí trojice dětských hlaviček, jejichž symbolika se vztahuje k rodinným hodnotám stavebníka domu a v podstatě navozuje dojem domácího prostředí. Přes dvě patra domu pak prorůstá stylizovaný

Obr. 4. Praha 8-Karlín, čp. 410.
Firma Kuneš a Rákosník, 1903:
maskaron v přízemí domu v Kolláro-
vě 4 (foto autor, 2018).

vaný strom; nejvyšší pozice je vyhrazena duchovnímu motivu – reliéfu Madony s dítětem. Ve výzdobě obytných staveb přelomu 19. a 20. století se často setkáváme se znázorněním některého ze svatých patronů stavebníka domu a nespíš je tomu tak i zde. Ačkoliv se reliéf Madony stal zobecnělou součástí repertoáru výzdoby nájemních domů této éry, můžeme předpokládat, že v tomto případě není vyobrazení Madony bez souvislosti se jménem stavebníkovy manželky (a navíc také matky) Marie.⁸ Fasádu pak typicky doprovází secesní ženské maskarony a další drobnější dekorativní prvky.

Další zakázky pro Bohumila Štěrbu z této doby zahrnují úspěšnější, spíše ornamentální a vegetabilní dekoraci dalších karlínských domů a zároveň vypovídají o velké šíři prováděných prací. Kromě sochařské výzdoby se závod nevyhýbal pracím vysloveně řemeslného a stavebního charakteru, jmenovitě výrobě terazzové dlažby a rabičových přiček, která nakonec bude tvořit součást nabídky firmy i v následujících letech a desetiletích.⁹ Firma Kuneš a Rákosník se ve výzdobě domů v blízkém okolí své dílny však neomezovala výhradně na spolupráci s Bohumilem Štěrbou a přijímala také zakázky dalších objednatelů, kteří v Karlíně příležitostně či pravidelně působili: například ve zmiňovaném roce 1903 pro stavitele Václava Romováčka vyzdobili motivem pitoreskního maskaronu v klenácích dům čp. 410 v nároží Pernerovy a Kollárovy ulice (obr. 4). Pro architekta a stavitele Matěje Blechu, jehož známá firma sídlila stejně jako Štěrbova v Karlíně, dodali výzdobu domu U Krausů čp. 418 v Šaldově ulici, v níž vyniká bohatě zdobený secesní

⁸ NA PŘ I – K, kart. 393, obraz 324 a 325.

⁹ Zakázky pro Bohumila Štěrbu z roku 1903 zahrnovaly výzdobu domů čp. 405, 415 a 416 a snad dalších dvou domů v Karlíně, rabičové přičky pro „Müllеровu továrnu“ a růžice pro interiéry Všeobecné záložny v Karlíně čp. 231 v Sokolovské ulici (Deník prací, 5, 7, 10, 11, 13, 14, 17, 18).

Obr. 5. Praha 8-Karlín, čp. 418. Firma Kuneš a Rákosník, 1903: výzdoba supraporty portálu domu U Krausů v Šaldově 11 (foto autor, 2018).

portál s elegantní dívčí hlavou ve florálním dekoru (obr. 5). Poměrně velké množství staveb také firma vyzdobila pro místního stavitele Josefa Houšteckého.¹⁰ Práce firmy od počátku sledovaného období zahrnovaly i adaptace staveb ve starší klasicistní karlínské zástavbě, jako tomu bylo v případě domu U Zlatého slunce čp. 123 v Křížkově ulici 69 (obr. 6).¹¹

Obr. 6. Praha 8-Karlín, čp. 123, dům U Zlatého slunce v Křížkově 69. Výzdoba od firmy Kuneš a Rákosník z roku 1903: **A** – průčelí; **B** – hlavice pilastru v krajních osách fasády; **C** – domovní znamení v prvním patře; **D** – hlavice pilastru pod korunní římsou; **E** – reliéfní výzdoba okenního parapetu 2. patra (foto autor, 2017).

A	B
C	D
	E

¹⁰ Deník prací, 93, 95, 97, 133.

¹¹ Deník prací, 18.

Obr. 7. Praha 8-Karlín, čp. 429, 445, 471, 477. Firma Kuneš a Rákosník, kolem 1905: ukázky typologie maskaronů nad portály domů Nového Karlína: **A** – maskaron nad portálem čp. 429 v Sokolovské 132; **B** – maskaron nad portálem čp. 445 v ulici Petra Slezáka 15; **C** – maskaron nad portálem čp. 471 v Březinově 22; **D** – maskaron nad portálem čp. 477 v Křížkově 119 (foto autor, 2018).

Sochařsko-štukatérské práce, kterými v průběhu prvního desetiletí Kunešova a Rákosníkov firma zdobila novou i starší zástavbu Karlína, se vyznačují širokým spektrem tvarosloví a námětů. Způsob výzdoby karlínských fasád odpovídá standardní dekorativní výbavě secesních a secesně-historizujících staveb počátku 20. století a jeho formální stránka vykazuje vysokou úroveň, kterou se vyznačovaly práce většiny odchovanců profesora Celdy Kloučka z pražské Umělecko-průmyslové školy. Nejčastější výzdobné prvky představují výplně parapetů balkonů, podokenních ploch a nadokenních nástavců a také reliéfní pásy zdůrazňující horizontály stavby, tvořené převážně rostlinným dekorem, který je často provázán s dalšími dekorativními motivy (zejména vázami, kartušemi, ptáky). K frekventovaným součástem výzdoby také přirozeně patří maskarony rytmičující fasádu nebo zdůrazňující vertikály stavby, dále konzoly balkonů a arkýřů či drobnější konzolky svislých architektonických článků. Ačkoliv většina této karlínské výzdoby pochází od jedné dekorátérské firmy, zmíněné výzdobné prvky jsou málokdy opakovány a tvoří tak skutečně pestrou škálu motivů. K jejich vícečetnému použití na různých stavbách dochází spíše u několika vysloveně ornamentálních prvků, jako jsou kartuše, a nebo v případech, že jde o skupinu (či zpravidla dvojice) sousedících, architektonicky jednotných domů, avšak jinak jsou zpravidla použity individuálně pro tu kterou stavbu. Opakované použití plastických prvků na různých stavbách (tj. odlévaných ze stejných forem), o nichž bude ještě řeč, bylo přitom běžnou praxí sochařsko-štukatérských závodů této doby a zejména v případě tak velkých provozů, jako byla Kunešova a Rákosníkov firma, šlo zároveň o nezbytnost. Také firma Kuneš a Rákosník přirozeně tento postup využívala a opakovaně používaný identický dekor tak můžeme vidět na různých, od sebe vzdálených místech v Praze, jak bude ukázáno níže. V samotném Karlíně však zjevně firma dbala na to, aby se její dekorace variovaly a nepůsobily tak příliš „prefabrikovaným“ dojmem.

Individualitu výzdoby jednotlivých staveb však mnohem více podtrhují samostatné sochařské práce. K nim patří výzdoba portálů, reliéfní scény, figurální kompozice v konzolách a příležitostně i volné sochy. Ústředním prvkem koncepcí parterů bývají maskarony v klenáku nad vchodem, u nichž se v karlínské zástavbě setkáváme s širokým rejstříkem výrazů (obr. 7). Nápadnou součástí výzdoby některých staveb Nového Karlína jsou náročně ztvárněné konzoly arkýřů a balkonů, využívající bohaté vegetace i figurálních prvků. Nejvýraznější příklad nabízí dům čp. 506 v nároží Křížkovy a Šaldovy ulice (1909). Podnož jeho arkýře zdobí výjev s liškou pod stromem, okolo něž se ovíjí had držící jablko (obr. 8). Možná jde o ikonograficky individualizovanou výzdobu s ohledem na stavebníka domu, jímž byl karlínský lékař Jan Řepka.¹² Motiv hada coby symbolu lékařství zde byl snad záměrně spojen se symbolikou stromu poznání a zdá se, že se zároveň stal záminkou pro rozehrání scény, do níž byl zapojen i motiv z Ezopových bajek. Jakýsi protějšek této formace tvoří neméně nápadná konzola balkonu o něco staršího domu čp. 435 na druhé straně ulice, pracující s motivem mladíka s nápisovou páskou (obr. 9). Celou řadu motivů sochaři rozvinuli zejména v portálech staveb, kde se vedle florálního dekoru a maskaronu uplatňují i figurální dvojice, jako je tomu například nad vchodem do vlastního domu Bohumila Štěrby, kde se sáhlo ke komicky působícímu motivu opic (obr. 10). Ve vyšších partiích domů jsou větší sochařské práce zastoupeny hlavně reliéfy s alegorickými scénami. Taková nechybí ani v průčelí domu Oldřicha Rákosníka, kde ji můžeme číst jako alegorii umění, popřípadě umění a architektury (obr. 11). Pro úplnost dodejme, že fasáda bývalého sídla sochařsko-štukatérského závodu prozrazuje funkci stavby na více místech. Kromě dochovaných plastických firemních nápisů v přízemí je to i nápis „V krásě útěcha“ na vrcholu arkýře a symbol tří štítků na ozubeném kole, vyjadřující spojení výtvarného umění a průmyslu. Zajímavým detailem je i dvojice

¹² Deník prací, 108. – Možnou spojitost motivu hada se stavebníkem domu zmiňují již Marie Vitochová a Jindřich Kejř (VITOCHOVÁ/KEJŘ 1997, 153).

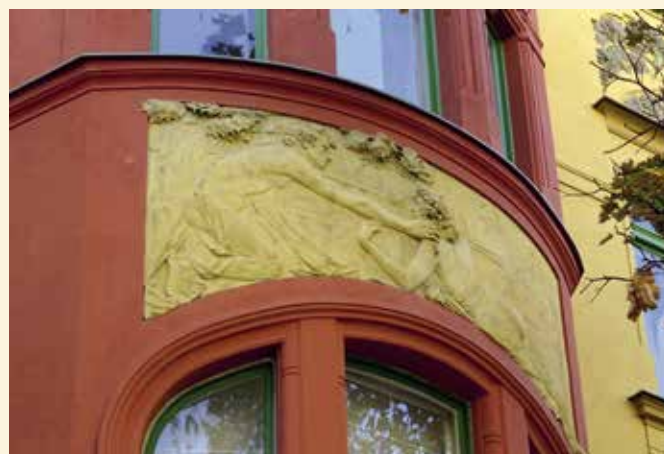
Obr. 8. Praha 8-Karlín, čp. 506. Firma Oldřich Rákosník, 1909: konzola arkýře domu v Křížkově 62 (foto autor, 2018).

Obr. 9. Praha 8-Karlín, čp. 435. Firma Kuneš a Rákosník, kolem 1907: konzola balkonu domu v Křížkově 109 (foto autor, 2018).

Obr. 10. Praha 8-Karlín, čp. 461. Firma Kuneš a Rákosník, 1906: výzdoba supraporty portálu domu Bohumila Štěrbý na Lyčkově náměstí 10 (foto autor, 2018).

Obr. 11. Praha 8-Karlín, čp. 452. Firma Kuneš a Rákosník, 1905: reliéf na arkýři domu Oldřicha Rákosníka v Křížkově 64 (foto autor, 2018).

individualizovaných mužských hlav (obr. 12A), která může odkazovat na dvojici zakladatelů firmy, avšak navzdory očekávání příliš neodpovídá jejich reálné podobě.

Některé z typických příkladů výzdoby karlínských domů z dílny závodu Kuneše a Rákosníka, včetně průčelí jejich vlastního závodu, byly v roce 1909 zařazeny do alba *Ausgeführte Bauornamente*, v němž bylo postupně prezentováno umění dobového stavebního dekoru v metropolích habsburské monarchie (*sine* 1909a; obr. 12A–C).

Na tomto místě se pozastavme nad otázkou stylové charakteristiky prací firmy Kuneš a Rákosník. Značné množství dochovaných a identifikovaných prací té či oné dílny bývá relevantním zdrojem pro poznání formálního charakteru prací, nabízející možnosti dalších autorských příspěvků. V případě závodu Kuneš a Rákosník i pozdějšího vlastního závodu Oldřicha Rákosníka je však situace v tomto ohledu značně komplikovaná. Pro práci firmy je charakteristická nejen značná pestrost využívaných námětů, ale také rozmanitost stylových poloh. V té se zjevně odráží samotný rozsah závodu a jeho personální obsazení, o němž bude řeč v následující kapitole. Mnohem zřetelnější možnosti formální analýzy prací sochařsko-štukatérských firem dávají příklady menších dílen, na jejichž tvorbě se podílelo menší množství rukou. Výtvarná rozmanitost

Obr. 12. Detaily výzdoby dekoru karlínských nájemních domů od firmy Kuneš a Rákosník z alba *Ausgeführte Bauornamente IV*: **A** – detail průčelí sídla firmy čp. 452 v Křížkově 64; **B** – konzola balkonu domu čp. 435 v Křížkově 109; **C** – ukázky interiérové výzdoby a detail průčelí domu čp. 462 na Lyčkově náměstí 9 (převzato ze *sine* 1909a, tab. IIc/b, XVc/b, XVIc/a–c).

karlínské firmy zároveň souvisí s tím, že práce se často přizpůsobovaly stylovým polohám vlastní architektury a potřebám konkrétních zakázek. Zjednodušeně vyjádřeno, stylové polohy dílny sahaly od elegantních secesních kompozic přes pitoreskní detaily gotizujících fasád po konvenčně realistické sochy světců a historických postav, za doprovodu ornamentálního dekoru velmi širokého stylového rozpětí.

Provoz a praxe sochařsko-štukatérského závodu na počátku 20. století

Dílna sochařů Kuneše a Rákosníka v době své konjunktury zaměstnávala až padesát pracovníků sil¹³ zahrnujících sochaře-modeléry, štukatéry a pomocné dělníky. Výtvarná podoba objednávek byla do velké míry v režii majitelů závodu, vliv na ni však měli i další sochaři zaměstnaní v dílně. Modely k nejvýznamnějším zakázkám vyšly obvykle z rukou vedoucích sochařů firmy, tj. majitelů závodu. Je zřejmé, že k realizaci některých výzdob sloužily kresebné návrhy (obr. 13), podle nichž pak mohli modeléři postupovat. Zachovalo se rovněž svědectví o tom, že návrhy pro modeléry byly sochařem někdy pouze načrtávány na mazací tabuli a záhy nahrazovány dalšími, což svědčí o velké dynamice provozu dílny.¹⁴ Sochařské zakázky firmy však nezahrnovaly pouze práce podle vlastních modelů. Závod rovněž prováděl plastickou výzdobu podle návrhů dalších sochařů, a v těchto případech tak byl „pouhým“ realizátorem. Asi nejčastěji tímto způsobem spolupracoval se sochařem Antonínem Márou (1877–1946), podle jehož modelů vytvořil například ústřední část výzdoby v průčelí karlínské školy, výzdobu fasád i interiérů Národního domu na Smíchově čp. 82 či alegorické skupiny na proscéniu Divadla na Vinohradech.¹⁵

Sochařské práce, kterými firma zdobila architekturu, byly z hlediska technologie prováděny několika způsoby. Pro fasády se používaly dekorace v nanášeném štku, realizované přímo na místě štukatéry. Častěji však byly dekorace odlévány do plastických materiálů ještě v dílně a následně připevňovány na průčelí. Standardním materiálem těchto dekorací byl římský cement, později především umělý kámen. Pro interiérovou výzdobu se zpravidla používaly levnější sádrové odlitky, neboť materiál nemusel odolávat povětrnostním vlivům. Sádrové reliéfy byly často patinovány a v případě supraport v interiérech domů (šlo o jeden z nejčastějších typů zakázek, v dílenské terminologii označovaný jako „fronky“) tyto prvky často dodnes vyvolávají dojem vyřezávaných nástavců.

K výrobě modelů v dílně a odlévání z forem se přistupovalo hlavně v případech, že šlo o rozsáhlejší kompozice (obr. 14) nebo o dekorace, které sloužily pro opakované použití na více stavbách. Příkladem takové repetice je motiv žáby v rákosí v kruhovém medailonu, použitý v různých kontextech na průčelí domu čp. 489 v Křížkově ulici v Karlíně (obr. 15) a čp. 1465 ve Vinohradské ulici

¹³ Podle sdělení Otakara Rákosníka.

¹⁴ Podle sdělení Otakara Rákosníka.

¹⁵ Deník prací, 81.

na Vinohradech (obr. 16).¹⁶ Odlévané prvky výzdoby byly v některých případech jen základem pro výzdobu, která byla štukatéry dále dotvořena na místě. Náзор- ný příklad přináší neobvykle frontálně pojatá figura sv. Václava na koni zdobící dům čp. 2034 v ulici Na Výtoni na Novém Městě z roku 1908, jejíž model se dochoval v průčelí karlínské dílny (obr. 17). Tento model byl při no-

Obr. 13. Oldřich Rákosník, kolem 1905: návrh na výzdobu supraporty, kresba tužkou na papíře (soukromý archiv, foto autor, 2018).

voměstské realizaci doplněn motivem praporce a dekorován festonem s vévodskou korunou (obr. 18).¹⁷ Rozdíly mezi podobou modelu a jeho realizací, kdy došlo k připojení dalších prvků a byl vytvořen dekorativní kontext, je možné ilustrovat také díky vzácně dochovanému konvolutu fotografické dokumentace některých prací firmy (obr. 19, cf. obr. 20, 21).¹⁸ Fotografie sloužily patrně nejen pro dokumentaci provedených prací, ale zároveň jako nástroj komunikace se zákaz- níkem (obr. 22).

Zejména dekorace domovních fasád obnášely širokou škálu prováděných prací zahrnujících nejen sochařské úkoly, ale i dodání veškerých architektonických článků odlévaných z plastických materiálů. O rozsahu a také cenách těchto zakázek nás informuje deník prací, jehož záznamy jsou příležitostně opatřeny i drobnými schematickými nákresey (obr. 23). Pouhé vyjmenování některých dekorativních prvků a článků, které se v rozpisech prací pro jednotlivé fasády v prvním desetiletí 20. století vyskytují nejčastěji, napovídá o způsobech dobové práce. Význam jejich označení je většinou dodnes srozumitelný nebo totožný se současným názvoslovím, v několika málo specifických případech však není jisté, zda jde o dobově používaný termín nebo jen žargon v rámci dílny. K nejfrekventovanějším prvkům tvořícím součásti fasád zdobených firmou patřily: vázy, koule, špičky a pylony na štítu, kuželky, konzoly a konzolky s hlavicemi nebo bez hlav, hnízda (šlo o reliéfně zdobené vypouklé podnože arkýřů a balkonů), baldachýny,

Obr. 14. Pohled do interiéru dílny Oldřicha Rákosníka (soukromý archiv, neznámý fotograf, kolem 1910, reprofoto autor, 2018).

¹⁶ Deník prací, 82.

¹⁷ Deník prací, 94–95.

¹⁸ Fotografie pocházejí ze soukromého majetku.

Obr. 15. Praha 8-Karlín, čp. 489. Firma Kuneš a Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908: výzdoba třetího patra domu v nároží Křižkovy 66 a Březinovy 19 (foto autor, 2018).

Obr. 16. Praha 2-Vinohrady, čp. 1465. Firma Kuneš a Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908: výzdoba třetího patra domu ve Vinohradské 73 (foto autor, 2018).

Obr. 17. Praha 8-Karlín, čp. 452. Firma Kuneš a Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908: model reliéfu sv. Václava, umístěný v průčelí dílny v Křižkově 64 (foto autor, 2018).

Obr. 18. Praha 2-Nové Město, čp. 2034. Firma Kuneš a Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908: reliéf sv. Václava v druhém patře domu v nároží ulic Na Hrobci 7 a Na Výtoni 6 (foto autor, 2018).

pilastrové či jiné hlavice (zejména iónské, korintské a renesanční), růžice (např. palmové, kaštanové, makové, gotické, secesní) a růžičky (knoflíky), kartuše, parapetní, cípové a pilastrové výplně, akanty, zvonky pod okny, závěrky, závěsky v šambránách, mušle, krabi, ratolesti, věnce, festonové či ovocné výplně, stužkové ozdoby, karyatidy, masky. Do tohoto výčtu nejsou zahrnuty běžné sochařské práce označované podle jejich konkrétní povahy. Ceny drobnějších prvků se pohybovaly v rozmezí od několika rakousko-uherských korun do několika desítek korun. Například cena průměrné kuželky, tj. balustry, byla kolem jedné koruny; přitom je však třeba vzít v úvahu, že na fasádě jich bylo umístěno běžně i kolem sta kusů. Nejdražšími položkami na fasádě byly zpravidla rozsáhlejší odlévané figurální celky a také náročnější

Obr. 19. Modely plastik z produkce firmy Kuneš a Rákosník (soukromý archiv, neznámý fotograf, kolem 1905, reprofoto autor, 2018).

Obr. 20. Praha 8-Karlín, čp. 421. Firma Kuneš a Rákosník, kolem 1905: reliéf v prvním patře domu v nároží Kaizlových sadů 7 a ulice Petra Slezáka 16 (foto autor, 2018).

Obr. 21. Praha 8-Karlín, čp. 424. Firma Kuneš a Rákosník, kolem 1905: výzdoba ve třetím patře domu v Křížkově 127 (foto autor, 2018).

Obr. 22. Ukázka dobové foto-dokumentace prací firmy Kuneš a Rákosník. Supraporta s dětskými hlavičkami provedena v průčelí domu čp. 416 v Sokolovské 124, viz obr. 3 (soukromý archiv, neznámý fotograf, kolem 1903, reprofoto autor, 2018).

Obr. 23. Deník prací firmy Kuneš a Rákosník, později Oldřich Rákosník. Ukázka účetního rozpisu prací, 1905 (soukromý archiv, foto autor, 2018).

11	1	vaničky, štítiky a stěhy	10
12	2	stěhy zavěšené na stěh. a stěh.	24
13	1	výplň v parap. ok. 8 pat. do v. úm.	1,50
14	6	poli. řez. dřev. na druhé stě. a v. úm.	6.-
15	1	hřebek. výplň na ok. 8 pat.	30.
16	14	řez. na p. on. a st.	2.
17	14	konso. pod okem v. úm.	360
18	1	výplň v. úm. na ok. 8 pat.	30
19	5	kar. na v. úm. ok. 8 pat. a st.	16
20	1	stěh. na ok. 8 pat. do v. úm.	5-
21	1	tabulka pod v. úm.	
22	59	hřebek	1,20
23	1	hřebek s v. úm. a st.	
24	1	výplň konso. kul. konso.	
25	1	řez. se stěh. na mal. stěh. do v. úm.	
26	2	stěhy s p. on. a st. na v. úm.	10
27	1	tabulka se řez. a st. na v. úm.	
28	3	moř. na ok. 8 pat. na v. úm.	

ručně nanášené části výzdoby, ty se zpravidla pohybovaly v řádech stovek korun. Například kompozice s liškou a hadem z domu lékaře Jana Řepky v Karlíně (obr. 8) stála rovných sto korun.¹⁹ Jiné figurální celky podobného rozsahu se běžně pohybovaly kolem dvou či tří set korun. Za tři sta korun byl kupříkladu pořízen vzpomínkový reliéf se sv. Václavem na domě v ulici Na Výtoni (obr. 18).²⁰ Celkové sumy za fasády se značně lišily podle rozsahu vytvořených prací, ale pokud šlo o novostavby s prů-

měrně bohatým dekorem, většinou dosahovaly výšky několika desítek tisíc korun.

Jádro aktivit firmy představovala výzdoba fasád, stejně tak interiérů nájemních domů (obr. 24), skutečný rozsah prací byl však mnohem širší. Zahrnoval restaurování plastických děl, tvorbu modelů architektonických projektů (dochovaly se například plastické modely fasád, které zákazníkovi sloužily pro lepší představu o podobě stavby), ale jak už bylo naznačeno, firma prováděla také v podstatě řemeslné práce, jako byla zejména výroba terazzové dlažby (obr. 25), a dokonce

Obr. 24. Výzdoba interiéru bytu neurčeného nájemního domu z dobové fotodokumentace realizací firmy Kuneš a Rákosník (soukromý archiv, neznámý fotograf, kolem 1905, reprofoto autor, 2018).

i práce vysloveně stavebního charakteru jako zhotovování rabičových stropů a kleneb. Všechny tyto dovednosti se osvědčily zejména v pozdějších dobách, kdy docházelo k útlumu stavebního dekoru. V dílně také vznikaly modely náhrobků, dále pak plastických prvků pro nejrůznější další účely než jen pro vlastní dekorace, kupříkladu pro ornamenty z produkce umělecko-klempířské firmy Fučíkovský v Karlíně.²¹ Zvláštní specializací a primátem firmy pak byla výroba umělého mramoru, zavedená ve firmě italským štukatérem, s nímž se Oldřich Rákosník seznámil na své tovaryšské cestě.²² Snad šlo o Giuseppeho Livu, usídleného v Praze, který se zabýval i výrobou terazzových povrchů.²³

¹⁹ Deník prací, 108.

²⁰ Deník prací, 95.

²¹ Deník prací, 79, 84, 104, 107, 114, 117, 126, 132, 141, 177. – S objednávkami některých ornamentů korespondují vyobrazení kovových akroterionů v ilustrovaném katalogu firmy Fučíkovský (sine 1908b, 13).

²² Podle sdělení Otakara Rákosníka.

²³ Giuseppeho Livu jako zaměstnance či spolupracovníka firmy uvádí v zápise k roku 1905 farní kronika kostela sv. Mikuláše v Potvorově, jejíž výňatky jsou publikovány (ZEMENOVÁ 2008 online).

Jak bylo již zmíněno, firma sochařů Kuneše a Rákosníka měla širokou zaměstnaneckou základnu, odpovídající jejímu vytížení a velké frekvenci zakázek. Obecně platí, že o konkrétních zaměstnancích dekorátérských firem, potažmo o jednotlivých rukách, které se podílely jak na provádění, tak i modelování výzdoby pod hlavičkou firmy, je k dispozici jen velmi málo zpráv. Tyto údaje nám většinou jen zcela náhodně přinášejí životopisy sochařů, jejichž obživa mnohdy v těchto firmách začínala nebo kteří se v nich zároveň vyučili. O zaměstnancích karlínské firmy se dochovaly informace, které sice pro svou útržkovitost nevytvářejí ani zdaleka komplexní obraz o těchto osobách, ale s ohledem na nedostatek příslušných pramenů jsou velmi vzácné a vlastně i relativně obsáhlé. Zpráva z časopisu *Plastik* týkající se restaurování interiérů Lidového domu v Hyberské ulici čp. 1033 firmou Kuneš a Rákosník v roce 1908 zmiňuje tehdejší účast modelérů (tj. sochařů) Jaroslava Kuneše (jde o mladšího bratra Václava Kuneše), Adolfa Khoma, Antonína Mölzera a B. Sunkovského. Dále byli uvedeni štukatéři Jaroslav Křehnáč a Jan Šlajsna (sine 1909b, 33). O některých dalších zaměstnancích firmy se příležitostně dozvídáme z účetních rozpisů prací z let 1910–1914. V tomto případě jde o zmínky o osobách, které příslušné práce prováděly, a tedy zřejmě hlavně o štukatérech, případně o tzv. sádrařích. Kromě již zmíněného Křehnáče se zde objevují jména Smrkovský, Trousil, Zelenka, Štěpánek, Boháček, Skaba (?), Novák, Köhler, Počen (?) a Šindelář.²⁴ Lze předpokládat, že v počátcích firmy patřil k týmu spolupracovníků také štukátér Otakar Rákosník, mladší bratr Oldřicha, předčasně zesnulý v roce 1900.²⁵

Obr. 25. Praha 8-Karlín, čp. 14. Terazzová dlažba v Národním domě v Karlíně v Hybešově 10 z doby kolem roku 1910 (foto autor, 2018).

Dílňa a její „akční rádius“: Praha, předměstí, venkov i cizina

Pro praxi sochařsko-štukátérských firem v Praze a na jejich předměstích na přelomu 19. a 20. století bylo typické, že významná část jejich zakázek byla z praktických a ekonomických důvodů vázána na stavby v blízkém okolí dílny. Ani velké a renomované firmy, vyznačující se širokým zákaznickým spektrem, si zpravidla nenechaly ujít příležitost zásobovat svými pracemi lokalitu svého působiště. Typický příklad nabízí již zmiňovaná firma Mayer–Popp–Riedl, s jejímiž pracemi se setkáváme téměř na každém kroku v historizující zástavbě jejich domovských Vinohrad z konce 19. století. V případě karlínské firmy Kuneš a Rákosník byla koncentrace jeho prací právě v Karlíně umocněna stálou spoluprací s vůdčím lokálním stavitelem. Práce této firmy se však přirozeně neomezovaly jen na výzdobu místní zástavby. Intenzita jejího provozu s sebou nesla mnohem větší šíři zakázek, nehledě na to, že frekvence výstavby Nového Karlína se kolem roku 1910 postupně snižovala a přibližně o tři roky později již uzavřela, a neposkytovala tak další zásadní příležitosti pro uplatnění stavebního dekoru.

Firma prakticky po celou dobu své spolupráce na karlínských stavbách souběžně dodávala dekor nejen pro řadu míst v Praze a jejích předměstích, ale také do dalších českých měst a na nejrůznější venkovské destinace. Zásahu na tom částečně měla právě spolupráce se stavitelem Bohumilem Štěrbou, který firmu pověřoval svými zakázkami i mimo domovský Karlín. Takto například v roce 1904 firma vyzdobila průčelí domu čp. 1076 na Janáčkově nábřeží na Smíchově, který Štěřba stavěl podle projektu architekta Josefa Veselého.²⁶ Tato realizace nicméně byla ve Štěřbově činnosti spíše výjimkou – mimo Karlín se zaměřoval na jiné typy staveb než právě nájemní domy. Karlínská sochařsko-štukátérská firma se například zúčastnila prací pro všechny kostelní stavby, které Štěřba stavěl či adaptoval na českém venkově. Štěřbovou sakrální novostavbou je neorománský kostel sv. Václava v Pečkách z let 1906–1913 (obr. 26). Jeho exteriér zdobí reliéf svatého patrona chrámu v tympanonu hlavního vchodu a reliéf poprsí Krista s kalichem a hostií ve štítě transeptu, opatřený mozaikovým podkladem z keramických střepů. Pro činnost firmy bylo charakteristické, že zároveň zhotovila všechny práce z umělého kamene pro vnitřní architekturu chrámu: zábradlí kruchty a presbytáře, konzoly pro dřevěné sochy světců, kazatelnu i některé sloupky atp.²⁷ Souběžně vznikl rovněž neorománský kostel sv. Petra a Pavla v Semilech (1908–1911),²⁸ jehož hlavní vchod zdobí motiv Piety mezi anděly. Rákosníková firma se pod Štěřbovým vedením zúčastnila i adaptací známého románského kostela sv. Mikuláše v Potvorově (1905), kde však neprováděla sochařské práce, ale jednu ze svých dalších specializací – terazzovou dlažbu. K její realizaci vyslala z Prahy nejspíše svého italského spolupracovníka Giuseppeho Livu.²⁹

²⁴ Deník prací, 120, 123, 143, 153, 163, 166, 167.

²⁵ O úmrtí třidvacetiletého štukatéra Otakara Rákosníka v nemocnici Milosrdných bratří informovala 21. února 1900 *Národní politika* (sine 1900, 5).

²⁶ Deník prací, 24.

²⁷ Deník prací, 93, 95.

²⁸ Deník prací, 100, 121, 128.

²⁹ Viz zápis ve farní kronice kostela sv. Mikuláše v Potvorově k roku 1905 (pozn. 23).

Obr. 26. Pečky, kostel sv. Václava. Výzdoba od firmy Oldřich Rákosník z roku 1913: **A** – kostel před osazením výzdoby na dobové pohlednici (soukromý archiv, neznámý fotograf, do 1913, reprofoto autor, 2018); **B** – reliéf sv. Václava v tympanonu portálu; **C** – reliéf Krista na průčelí transeptu (foto autor, 2018).

O úspěšnosti Kunešovy a Rákosníkovy firmy svědčí, že do první světové války dodala výzdobu pro desítky nájemních domů v Praze a na jejích předměstích, nepočítaje v to práce pro domovský Karlín. Významné odbytiště našel sochařsko-štukatérský závod brzy v bezprostředně sousedící Libni, jejíž zástavbu rovněž významně formoval stavební boom prvního desetiletí 20. století. Časté zakázky v této předměstské obci měly tak primárně svou „geografickou“ logiku. Jedním z libeňských objednatelů byl místní stavitel Alois Vavrouš (1862–1939),³⁰ jehož fasády odpovídají dvěma základním stylovým modům, v jejichž rámci se rozvíjela většina dekorací karlínské firmy v prvních letech 20. století: průčelí domu U Českých patronů v ulici Na Hrázi čp. 216 (1903–1904) dominuje gotizující tvarosloví a další odkazy na středověk, popřípadě renesanci; tomu odpovídá i sochařská výzdoba s tradicionalisticky pojatými sochami Madony a svatých českých patronů (obr. 27). Naproti tomu průčelí domu čp. 576 v Zenklově ulici ze stejné doby je téměř čistě secesní a jeho výzdobu v souladu s tím ovládají rozměrné maskarony pod balkony a dvojice personifikací nad hlavním vchodem s dnes již poškozenými atributy. Levá z nich pracuje se zcela moderním motivem dělníka a patrně představuje průmysl (obr. 28). Z četných libeňských realizací Kunešovy a Rákosníkovy firmy stojí za zmínku výzdoba fasády domu U Deutschů v Zenklově ulici čp. 566, postaveného Václavem Romováčkem (1903).³¹ V budově dnes sídlí Divadlo pod Palmovkou a její současný vzhled určila meziválečná adaptace, která odstranila

³⁰ Deník prací, 22, 23, 28.

³¹ Deník prací, 15.

Obr. 27. Praha 8-Libeň, čp. 216. Firma Kuneš a Rákosník, 1904: výzdoba střední části průčelí domu v ulici Na Hrázi 5 (foto autor, 2018).

Obr. 28. Praha 8-Libeň, čp. 576. Firma Kuneš a Rákosník, 1904: výzdoba nad portálem domu v Zenklově 27 (foto autor, 2018).

Obr. 29A–B. Praha 2-Vinohrady, čp. 1332. Firma Kuneš a Rákosník, 1905: výzdoba konzol balkonu domu v Kladské 13 (foto autor, 2018).

původní zdobnou neorenesanční fasádu s ženskou personifikací v nice středního štítu. Dekorace tohoto průčelí patří k četným příkladům prací Kunešovy a Rákosníkovy firmy, které zcela zanikly v důsledku pozdějších purizujících úprav.

Mezi pražskými čtvrtěmi a předměstími se práce Kunešova a Rákosníkovy závodu nejvíce zaplasy do podoby Královských Vinohrad, na jejichž území původně sochaři plánovali výstavbu svého ateliéru. Svými pracemi firma například ozdobila několik zatím blíže neurčených domů v místech bývalé Kanálky u Riegrových sadů,³² dekorem gotizujících i barokizujících fasád se podílela na současném rázu Korunní ulice³³ a podobně i na secesně historizujícím charakteru Moravské ulice a jejího okolí.³⁴ Ikonograficky zajímavým momentem výzdoby posledně jmenované lokality je dvojice podnoží balkonů domu v Kladské ulici čp. 1332, zdobená v nízkém reliéfu (obr. 29). Význam kartuší se symbolem čápa a sovy, obklopených poprsími dětí i dospělých v částečně historických kostýmech, není zcela zřejmý, přičemž je zcela evidentní, že zde nejde jen o náhodně vybrané dekorativní prvky. Lze snad uvažovat o alegorizaci hodnot spojených s moudrostí (student – sova – učenec) a rodinou (dítě – čáp – matka). U dalšího příkladu obsahově konkretizované výzdoby vinohradských domů z dílny karlínské firmy naopak nemáme

³² Deník prací, 7, 12, 82.

³³ Deník prací, 15.

³⁴ Deník prací, 44, 55–56, 89.

Obr. 30. Praha 2-Vinohrady, čp. 1557. Firma Oldřich Rákosník, 1909: plastika Krakonoše v druhém patře domu v nároží Krkonošské 8 a Čerchovské 11 (foto autor, 2018).

Obr. 31. Praha 2-Vinohrady, čp. 1377. Firma Kuneš a Rákosník, kolem 1907: reliéf parapetní výplně v druhém patře domu v Lužické 12 (foto autor, 2018).

Obr. 32. Praha 2-Vinohrady, čp. 1584. Firma Oldřich Rákosník, 1910: portál domu ve Slavíkově 3 (foto autor, 2018).

Obr. 34. Praha 1-Josefov, čp. 203. Firma Kuneš a Rákosník, 1906: maskaron v pilastru portálu domu v Pařížské 19 (foto autor, 2018).

Obr. 33. Praha 2-Vinohrady, čp. 1440. Firma Kuneš a Rákosník, 1906–1908: střední část průčelí farního sboru Českobratrské církve evangelické v Korumní 60 se sochou Jana Husa a poprsími historických osobností (foto autor, 2018).

Obr. 35. Praha 1-Staré Město, čp. 910. Firma Kuneš a Rákosník, 1905: výzdoba parapetní výplně v průčelí domu U Oštěpu (v deníku prací jmenovaného U Oštěpů) na nároží ulic Věžeňské 2 a V Kolkovně 8 (foto autor, 2018).

žádné pochybnosti o jeho významu: polopostava Krakonoše v nároží domu čp. 1557 (obr. 30)³⁵ je zjevným výrazem ikonografie dané lokality, neboť na pohledově exponovaném místě vyjadřuje pojmenování Krkonošské ulice, v níž se dům nachází. Námětovou rozmanitost dekoru vinohradských staveb z karlínské dílny dokresluje například výzdoba domu čp. 1377 v Lužické ulici, na jehož gotizujícím průčelí se sešel elegantní reliéf Madony s pitoreskními zoomorfními motivy, tvořenými konzolami v podobě netopýrů a pavouky na sítích v okenních parapetech (obr. 31). Z pozdější tvorby závodu pro vinohradské objekty stojí za zmínku portál z umělého kamene v průčelí domu čp. 1584 ve Slavíkově ulici (arch. Václav Syrový, kolem 1910), poněkud bizarně propojující motiv psů, ve své době v architektonickém dekoru běžně používaný jako ochranný symbol, s husovskou tematikou, již vévodí busta na odstupňované supraportě (obr. 32).³⁶

Vedle nájemních domů se firma na území Vinohrad podílela také na dekoracích místních reprezentačních staveb. Pomineme-li spolupráci na výzdobě vinohradského divadla³⁷ (zahnující mimochodem i tak okrajovou realizaci, jako je výzdoba nápojevní budky, dokládající, že se firma nevyhýbala ani těm nejmenším úkolům), jde především o budovu vinohradského českobratrského sboru v Korunní ulici čp. 1440 z let 1906–1908.³⁸ Stavbu podle projektu Antonína Turka prováděl Antonín Dvořák, pro nějž firma Kuneš a Rákosník provedla větší část svých vinohradských zakázek. Sochařský dekor v průčelí vinohradského sboru (obr. 33) nese bohatý ikonografický program a představuje možná nejrozsáhlejší výzdobný celek na budovách evangelických církví v Čechách, obvykle jen střídě zdobených. Ústřední postavu Jana Husa provází šestice medailonů s podobiznami osobností českobratrského hnutí nad okny druhého patra, o patro výš pak figurální výzdobu završují busty Jana Žižky, Jeronýma Pražského a Jiřího z Poděbrad,³⁹ drobnější dekor pak představují četné konzolky s polopostavami proroků. Podobně jako u dalších sakrálních staveb dodali sochaři pro stavbu i veškeré plastické vybavení interiérů, které má převážně podobu architektonického článkoví. Pro stejného stavitele firma souběžně prováděla výzdobu průčelí českobratrské modlitebny spolku Betanie ve dvoře domu čp. 1193 v Klimentské ulici na Novém Městě (1907),⁴⁰ ta je však méně náročná a má spíše symbolickou a ornamentální povahu.

Mnoho příležitostí pro uplatnění dekorátérských firem nabízela počátkem 20. století nová výstavba v pražské asanační oblasti, na níž se Kunešova a Rákosníková firma prokazatelně vícekrát podílela. Na pohledově exponovaném místě na konci Pařížské ulice v Josefově se nachází dům U První reduty čp. 203 (Bedřich Bendelmayer – Karel Manda, 1905–1906). Vizuální dominantu představují také domy čp. 907 a 910 na Starém Městě,⁴¹ tvořící protilehlá, architektonicky identická věžovitá nároží Věžeňské ulice (Karel Janda, 1904–1905). Dekor prvního z domů se zcela podřizuje architektuře celku a zaujme spíše ve svém detailu (obr. 34). Důraznějším procleněním plastickou výzdobou se pak vyznačují Jandovy domy, zdobené individualizovanými ženskými medailony nad hlavními vchody a opakujícím se dekorem s výraznými ženskými maskarony v parapetech (obr. 35). U jmenovaných domů se setkáváme se zajímavým dokladem způsobu práce s interiérovou výzdobou. V reliéfních supraportách vchodů do jednotlivých bytů, v tónované sádře, imitujících dřevěné vyřezávané nástavce, jsou v domech v Pařížské i ve Věžeňské ulici použity stejné motivy s pohledy na Prahu, jaké zdobí vlastní dům Oldřicha Rákosníka (obr. 36).⁴² Je zřejmé, že používání stejných forem pro více realizací bylo častější u interiérové výzdoby, kde nevytvářely požadavky na individualizaci v takové míře, jako tomu bylo u fasád, jež byly součástí veřejného prostoru, a tedy více na očích.

Kromě pražských měst a předměstí, kde se kromě uvedených míst s činností karlínského sochařsko-štukatérského závodu nejčastěji setkáváme například v Holešovicích, Vršovicích, Vysočanech či na Žižkově, se práce firmy uplatnila na mnoha vzdálenějších místech v Čechách. Z českých měst to byly zejména Poděbrady, kde se mnohokrát pracovalo pro stavitele Aloise Rákosníka,⁴³ který byl nepochybně příbuzným, nejspíše strýcem sochaře Oldřicha. Významnější zakázky přicházely hlavně z Českých Budějovic, kde firma spolupracovala zejména se stavitelem

35 Deník prací, 102.

36 Deník prací, 118; cf. HÁJEK/BALÁČEK 2015, 129.

37 Deník prací, 73.

38 Deník prací, 66–67, 81.

39 K popisu výzdoby a samotné stavbě podrobněji viz publikaci *Jan Hus v památkách Prahy* (HÁJEK/BALÁČEK 2015, 88–89).

40 Deník prací, 74, 80.

41 Deník prací, 40–41, 59.

42 Za upozornění na existenci nástavců s těmito motivy v interiérech domu čp. 910 děkuji restaurátorovi Davidu Jeřábkovi, který prováděl jejich obnovu.

43 Deník prací, 5, 9, 16, 27, 48, 62, 69, 84, 97, 102, 115, 143.

Obr. 36. Praha 8-Karlín, čp. 452. Firma Kuneš a Rákosník, 1905: nade dveří nástavec s motivem Starých zámeckých schodů v interiéru domu Oldřicha Rákosníka v Křížkové 64 (foto autor, 2018).

dekorativní prvků (ornamenty, vázy, kuželky, lvi) či zároveň rabičové práce v interiérech. S těmito zakázkami se setkáváme například v Uhříněvsi, Říčanech u Prahy, ve Zlonicích, Milovicích či na Dobříši⁴⁵ a také v řadě vysloveně vesnických lokalit. V roce 1914 prováděla firma úpravy exteriérů zámku Emy Destinové ve Stráži nad Nežárkou, zahrnující nejen nanesení znaku a drobného plastického dekoru, ale i provedení schodů a obkladů stěn.⁴⁶

Obr. 37. České Budějovice 1, čp. 89, náměstí Přemysla Otakara II. 27. Průčelí bývalého hotelu U Tří kohoutů s výzdobou od firmy Kuneš a Rákosník, 1902 (foto J. Drozda, 2018).

Josefem Pfeffermannem (1869–1938),⁴⁴ pro nějž kupříkladu v roce 1902 vyzdobila průčelí novostavby hotelu U Tří kohoutů s reliéfem dobově označeným jako *Vítání vznešeného hosta* (VODŇANSKÝ 1908, 21; obr. 37).

Pro český venkov provedla firma před první světovou válkou nepřeberné množství menších zakázek, které zahrnovaly úpravy fasád obytných domů, osazení monogramů, nápisů, drobných

Spektrum prací firmy lze posuzovat i z hlediska typologie staveb, pro něž byly práce dodávány. Kromě nájemních domů, soustředěných většinou v Praze a okolních obcích, se závod častěji zabýval výzdobou školních budov, a to nejen velkého školního komplexu od architekta Josefa Sakaře (1856–1936) na Lyčkově náměstí v Karlíně (1905; obr. 38),⁴⁷ ale i škol na českém venkově, kde šlo zpravidla o menší dekorativní prvky a nápisy, poprsí Komenského či Havlíčka nebo například o hlavu Merkura, patrona obchodu (školy v Libni, Běchovicích, Cholticích, Chlumčanech, Vrbové Lhotě a Českých Budějovicích).⁴⁸

Jak je patrné z výše uvedeného, závod se zabýval i výzdobou a zařízením sakrálních objektů. Kromě zmíněných evangelických modliteben⁴⁹ a venkovských kostelů to byly také

⁴⁴ Deník prací, 4, 26, 37, 45, 57, 60, 71, 91.

⁴⁵ Deník prací, 27, 42, 60, 66, 140, 152.

⁴⁶ Deník prací, 169, 176.

⁴⁷ Cf. PRAHL/ŠÁMAL 2012, 197. – Deník prací, 43. – Autorství výzdoby v dobové literatuře zachyceno v *sine* 1906, bez paginace. – Rozmanitá symbolika reliéfů v průčelí, obsahující motivy učebních oborů, ale i dětských her a pohádek, vychází z okolnosti, že školní komplex zahrnoval učebny obecné, měšťanské i mateřské školy.

⁴⁸ Deník prací, 25, 29, 78, 94, 197.

⁴⁹ K nim patří ještě evangelický kostel v Roudnici nad Labem z roku 1909, pro nějž firma dodala nejen reliéfní práce na průčelí, ale také například některé klenby a terazzové i betonové dlažby (Deník prací, 101).

Obr. 38. Praha 8-Karlín, čp. 460. Firma Kuneš a Rákosník, 1906: reliéfy se symboly dětského věku a učebních oborů v průčelí komplexu karlínských škol na Lyčkově náměstí 6 (foto autor, 2018).

synagogy, jejichž dekor byl však většinou prostý a výhradně ornamentální (přístavba synagogy v Maislově ulici v Praze, synagoga v Karlíně, bývalá synagoga na Dobříši).⁵⁰ Z oblasti výzdoby dalších veřejných staveb stojí za zmínku výzdoba Národního domu v Karlíně (1910–1911),⁵¹ radnice ve Vysočanech (1911)⁵² či kompletní plastická výzdoba pěti pavilonů na Jubilejní výstavě obchodní a živnostenské komory na pražském Výstavišti (1908),⁵³ z níž větší část ovšem měla jen dočasný charakter. K poměrně častým zakázkám firmy patřily i úpravy průčelí továrních budov, nesoucích zpravidla decentní dekorativní motivy a nápisové prvky.⁵⁴

Ukazuje se, že zakázky firmy příležitostně sahaly i mimo České království. V rodinné tradici se dochoval údaj o pracích pro město Lvov v Haliči, na území dnešní Ukrajiny. Deník prací tuto informaci potvrzuje.⁵⁵ Specifikace těchto zakázek však bohužel není zcela kompletní, a tak se dozvídáme pouze to, že firma prováděla na přelomu let 1913 a 1914 ve Lvově práce, z nichž jedna se účtovala za 24 tisíc korun a další obnášely zhotovování rozet, polychromie výplní a provádění rabicových příček. Lvovskými investory byli bankéř Rohatyn, pro nějž mimo jiné prováděla firma práce v interiéru kavárny, a významný místní architekt a podnikatel Michal Ulam. Význam hlavní lvovské zakázky nám tedy zatím uniká, ale bude předmětem dalšího výzkumu. V roce 1913 také firma pracovala ve Vídni, kde získala zakázku na neurčený barokizující interiér, objednaný nábytkářskou firmou Strnad a Vaníček, a v roce 1914 dodávala sádrové modely pro výzdobu další neurčené vídeňské stavby.⁵⁶

50 Deník prací, 11, 39, 51–52. – Autorství výzdoby Národního domu v Karlíně asi poprvé v literatuře uvádí Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ (1967, 29).

51 Deník prací, 122.

52 Deník prací, 127.

53 Deník prací, 84, 86, 87, 89.

54 Deník prací, 128, 153.

55 Deník prací, 164, 166.

56 Deník prací, 162, 168.

Obr. 39. Hlavičkový papír firmy Oldřich Rákosník, kolem 1910 (soukromý archiv, foto autor, 2018).

Obr. 40. Praha 8-Karlín, čp. 94. Firma Oldřich Rákosník, 1910: výzdoba supraporty s motivem Fortuny v průčelí domu v Sokolovské 61 (foto autor, 2018).

Firma Rákosník: od pozdní secese po třetí republiku

Velký objem zakázek sochařsko-štukatérské firmy Kuneš a Rákosník se už v prvních letech 20. století vázal na mimopražské destinace. Tato okolnost údajně ve firmě vedla k rozhodnutí rozšířit působnost závodu a založit pobočku na vzdálenějším místě v Čechách, jmenovitě v Českých Budějovicích.⁵⁷ Přesné údaje o těchto organizačních změnách nejsou známy, avšak je patrné, že jejich výsledkem bylo nakonec nikoliv plánované rozšíření podniku, ale rozdělení původního závodu na dvě samostatné firmy. Ještě koncem roku 1907 je firma uváděna jako Kuneš a Rákosník v Karlíně,⁵⁸ zatímco již od roku 1909 firma figuruje výhradně pod názvem Oldřich Rákosník.⁵⁹ Pokud vůbec firma fungovala souběžně v Praze a Českých Budějovicích, muselo tomu tak být jen velmi krátce. Je možné, že původní záměr dvou sídel firmy se ekonomicky neosvědčil a sochaři se rozhodli se osamostatnit. Václav Kuneš se v jihočeské metropoli v každém případě usadil a pracoval zde jako sochař a štukatér ještě za první republiky.⁶⁰ Do Budějovic odešel i jeho bratr Jaroslav, dříve zaměstnanec karlínské firmy, a založil tam závod pro výrobu umělého kamene a cementového zboží.⁶¹ Zároveň se však zdá, že Václav Kuneš a Oldřich Rákosník se opět na nějakou dobu sešli ke společnému podnikání v průběhu první světové války, neboť v souvislosti s požárem v dílně, k němuž došlo v lednu roku 1916, je v účetních záznamech opět uvedena dvojice „Kuneš a Rákosník“. Tehdejší požár byl pohotově uhašen karlínskými hasiči, shořely však při něm „různé obchodní knihy“ a části stropu a stěn dílny musely být rekonstruovány.⁶²

Po odchodu Václava Kuneše firma Oldřicha Rákosníka plynule pokračovala ve svých pracích pro Prahu i vzdálené lokality. Kolem roku 1910 zároveň ještě probíhala výstavba Nového Karlína, stále skýtající řadu zakázek. Hlavičkový papír závodu (obr. 39), pocházející přibližně z této doby, nese motiv ženy (Fortuny) s rohem hojnosti, kterým firma ozdobila průčelí staršího klasicistního domu čp. 94 v Sokolovské ulici, adaptovaného Bohumilem Štěrbou pro velkouzenářství Aloise

Karla (VLČEK 2012, 638; obr. 40). Stálý spolupracovník a objednatel Rákosníkovy firmy, architekt Bohumil Štěřba, však zemřel již koncem roku 1910. Na karlínských stavbách se nicméně pokračovalo i nadále ještě po dobu dalších tří let, a to jednak pro Štěřbova bývalého spolupracovníka a nástupce Oldřicha Brabce (VLČEK 2004, 79, 652), jednak pro již zmíněného karlínského stavitele Josefa Houštěckého. Nejvýraznější realizací této doby v Karlíně je výzdoba domu od druhého ze jmenovaných stavitelů, čp. 531 v ulici Petra Slezáka (1911). Ta charakteristicky dokládá výrazovou šíři Rákosníkových prací a zároveň ukazuje na pestré spektrum používaných technologií. Hlavní vchod provází reliéfní dvojice ženské a mužské postavy v renesančním kostýmu a zbroji, provedená v polychromovaném umělém kameni a spočívající na podkladě vykládaném keramickými střepy, jejichž dekorativní účinek byl Rákosníkovou firmou před první světovou válkou často využíván (obr. 41A). Zcela jinou povahu má pak výzdoba bočního průčelí stavby směrem do dvora: přes výšku dvou pater se zde rozprostírá neobvykle rozměrný reliéf s manýristicky protáhlou postavou Assumpty, provedený technikou nanášeného štku (obr. 41B).⁶³

57 Údaj o založení pobočky se uchoval v ústní rodinné tradici. Pojí se k němu historika, že sochaři si hodili minci, aby se rozhodlo, který z nich zůstane v Karlíně a který odejde do Českých Budějovic.

58 Viz přání jednotlivců a firem k novému roku v *Národních listech*, 1. 1. 1908 (sine 1908a, 6).

59 Viz opakované inzeráty firmy Oldřich Rákosník ve *Staviteckých listech* od roku 1909.

60 Údaje o působení Václava Kuneše v Českých Budějovicích jsou zatím kusé. Do první světové války bydlel v Rudolfově ulici č. 32 (podle nedatované pohlednice zaslané choti sochaře Marii Kunešové, soukromá sbírka).

61 Viz adresář Českých Budějovic z roku 1915 v Chytilově adresáři (TRNKA/TRNKOVÁ 2006, 97, 108).

62 Deník prací, 192. Záznam uvádí, že zřízení stropu a stěn po požáru v dílně firma provedla pro Kuneše a Rákosníka (tj. sama pro sebe). – O požáru referovaly *Národní listy* i *Národní politika* dne 17. ledna 1916 (sine 1916a, 3; sine 1916b, 5).

63 Deník prací, 133.

Obr. 41. Praha 8-Karlín, čp. 531. Firma Oldřich Rákosník, 1911: výzdoba domu v ulici Petra Slezáka 14: **A** – dekor supraporty portálu; **B** – reliéf Assumpty na zahradní fasádě (foto autor, 2018).

Obr. 42. Praha 9-Vysočany, čp. 245. Bývalý administrativní dům továrny Kolben v ulici Pod Pekárnami 10 s výzdobou od firmy Oldřich Rákosník, 1912: **A** – fasáda; **B** – atlant ve štítě domu (foto autor, 2018).

Obr. 43. Praha 2-Nové Město, čp. 407. Firma Oldřich Rákosník, 1913: supraporta portálu domu na Rašínově nábřeží 36 (foto autor, 2018).

V posledních letech před první světovou válkou docházelo v pražské architektuře k poměrně výrazným proměnám v pojetí architektonického dekoru. Již před rokem 1910 přibývalo staveb, které florální secesi a bohatý figurální dekor nahrazovaly zcela abstrahovanými ornamenty a zároveň střídmejší (či žádnou) figurální výzdobou. Tyto změny v sobě obsahovaly jak stylové proměny secesního tvarosloví, tak tendenci k redukci stavebního dekoru, podloženou modernistickými teoriemi architektury a šířenou do značné míry pod vlivem vídeňské architektury. Také výtvarný projev Rákosníkovy firmy na tuto situaci ve stavebním dekoru reagoval. Střídmost či bohatost stavebního dekoru té které stavby pochopitelně primárně závisela na architektonickém projektu a vliv samotné dekorátorské firmy na podobu a rozsah výzdoby se odlišoval případ od případu. Lze předpokládat, že někdy měla firma v rozhodování o dekoru poměrně velkou autonomii – tak tomu mohlo být například u staveb Bohumila Štěrbý; jindy se zase musela přizpůsobit autoritě architektonického projektu, například takového, který počítal jen se střídmostí výzdobou, jak tomu často bývalo ve druhém desetiletí 20. století.

Například již v roce 1908, kdy firma pro zástavbu Nového Karlína běžně produkovala ještě velmi zdobné fasády, dodala také střídmostou výzdobu domu čp. 52 v Kaprově ulici, postaveného podle projektu Bedřicha Bendelmayera. Ta sestává výhradně z geometrizujících útvarů v meziokenních plochách, ornamentálních medailonů s motivem elipsy, místy vykládaných glazovanými střepy, a z rostlinného festonu kolem středového arkýře.⁶⁴ Lze předpokládat, že Rákosníkovy firma do první světové války vyprodukovala mnoho příkladů obdobně pojatých, z hlediska plastické výzdoby uměřených průčelí.⁶⁵ Po roce 1910 se firma v důsledku úbytku figurálních prací stále častěji zabývala výrobou celých fasád a portálů z umělého kamene, různých ornamentálních celků, terazzových dlažeb a umělého mramoru pro interiéry, avšak pokud to dané projekty umožňovaly, nevzdávala se své figurální produkce. Ta sice ustoupila, ale na dominantních místech fasády často doprovázela jinak ornamentální celky. Charakteristickým příkladem je fasáda administrativní budovy továrny Kolben čp. 245 v ulici Pod Pekárnami ve Vysočanech, projektované Maxem Spielmannem (1912; obr. 42).⁶⁶ Ta je zdobena jen drobným plastickým medailonem nad portálem a různými typy reliéfních meziokenních výplní, ale završena postavou atlanta ve štítě. Z pozice atlantových rukou a z pozůstatků atributů lze usuzovat, že původně nesl pracovní nástroje symbolizující tovární produkci Kolbenovy firmy. Typickým figurálním motivem své doby, doprovázejícím jinak ornamentálně zdobená a dekoračně úspěšná průčelí, byly vedle atlantů figury putti, pojímané ovšem na rozdíl od dřívější doby častěji jen jako výzdobné motivy bez významového obsahu. Setkáváme se s nimi například v průčelí domu čp. 407 z roku 1913 od Miroslava Buriánka na Rašínově nábřeží na Novém Městě (obr. 43), pro nějž firma dodala také celou fasádu z umělého kamene, včetně portálu z umělého kamene hlazeného.⁶⁷

Poměrně velké množství příležitostí pro uplatnění plastické výzdoby skýtaly před první světovou válkou interiéry některých typů staveb. Navzdory tendencím k redukci architektonického dekoru bývala právě interiérová výzdoba některých prostor velmi bohatá, až opulentní, a to zejména v případech, kdy šlo o místa, v nichž měl být vytvořen dojem luxusního prostředí, reprezentace a péče o hosta či zákazníka (to bylo ostatně charakteristické i pro interiéry některých jinak bezozdobných staveb také v období po první světové válce, včetně některých funkcionalistických objektů). V případě Rákosníkovy firmy šlo zejména o hotelové interiéry, kavárny či salony. Nejvýznamnější zakázkou podobného typu se stala výzdoba interiérů pražského paláce Lucerna pro stavebníka Václava Havla (1861–1921).⁶⁸ V roce 1913 byl původní sál pro divadelní a filmová představení adaptován na dodnes sloužící proslulý kinosál. Původní interiér z roku 1909, držený ve střídlivých modernistických formách, byl tehdy proměněn do mnohem tradicionalističtější podoby a výrazně pročleněn plastickým dekorem. Jeho autorství bylo vzpomenuť i ve známých memoárech stavebníkovy syna Václava M. Havla (1897–1979), zmiňujících, že výzdobu kinosálu provedla „známá firma Rákosníková“ (HAVEL 1993, 39). Do bohaté ornamentiky sálu, která je směsí barokizujících a secesních forem, jsou vkomponovány symbolické prvky odkazující na název a zábavní funkci tohoto prostoru (obr. 44). Parapety balkonů provází motiv lucerny, hlavice pilířů zdobí putti hrající na činely⁶⁹ a šikmé úseky stropu dekorují medailony s putti opatře-

64 Deník prací, 89. – K architektonickému autorství stavby viz SVOBODA/LUKES 1997, 284.

65 Ani podle deníku prací nelze tyto případy většinou jednoznačně identifikovat, protože zakázky jsou často označené neadresně, pouze podle jména stavitele či objednavatele, a navíc se mohou skrývat pod souhrnným označením „práce pro fasádu“ či „fasáda za paušál“.

66 Deník prací, 138; SVOBODOVÁ 2017, 1166–1167.

67 Deník prací, 165.

68 K výzdobě Lucerny podrobněji viz ŠÁMAL 2016, 73–88.

69 Sádrový model hlavice z kinosálu Lucerny se dochoval v komplexu bývalé dílny a domu Oldřicha Rákosníka v Karlíně.

Obr. 44. Praha 1-Nové Město, čp. 704, Vodičkova 36. Kíno Lucerna s výzdobou od firmy Oldřich Rákosník, 1913: **A** – interiér kina (soukromý archiv, neznámý fotograf, po 1913, reprofoto autor, 2018); **B** – model reliéfu po dokončení v dílně (soukromý archiv, neznámý fotograf, 1913, reprofoto autor, 2018); **C–D** – reliéfy parapetů balkonu (foto autor, 2018).

Obr. 45. Praha 1-Josefov, čp. 10. Firma Oldřich Rákosník, 1915: reliéf VE SVĚTOVÉ VÁLCE v prvním patře domu v nároží ulic Elišky Krásnohorské 2 a U Svatého Ducha 1 (foto autor, 2018).

Obr. 46. Praha 8-Karlín, čp. 170. Firma Oldřich Rákosník, 1921: **A** – reliéf Adama; **B** – reliéf Evy v prvním patře domu V Ráji na Karlínském náměstí 3 (foto autor, 2018).

nými divadelními atributy. Součástí prací pro Lucernu bylo i obložení dvorany pasáže umělým mramorem (1913), na jehož výrobu se firma specializovala, a také ztvárnění fontánky z umělého kamene, která se dosud nachází v kavárně před biografem. Práce pro rozsáhlý komplex paláce Lucerna pak pokračovaly ještě v roce 1915, kdy firma provedla výzdobu a práce v umělém mramoru pro luxusní Mramorový sál, otevřený ovšem až po první světové válce.⁷⁰

Válečné okolnosti do chodu karlínské dílny zpočátku výrazněji nezasáhly. V letech 1914–1915 ještě dozníval stavební rozmach přelomu 19. a 20. století a zakázek na výzdobu architektury se naskýtal ještě poměrně velké množství. Působivou realizací z této doby je reliéf v průčelí domu čp. 10 v Josefově, v nároží ulice Elišky Krásnohorské, provedený pro stavitele Antonína Makovce v roce 1915 (obr. 45).⁷¹ Výjev se sfingou, po jejímž meči se plazí mužské postavy, lze číst jako alegorii válečného utrpení, jak naznačuje připojený nápis: VE SVĚTOVÉ VÁLCE. Původní figurální práce pro architekturu však přece jen v této době ubývalo a v činnosti firmy se prosazovaly další typy prací. Firma v této situaci využila své univerzálnosti, kterou si budovala už od počátku století. Kromě hojných zakázek na rabičářské práce, terazzové dlažby a práce z umělého kamene se firma častěji než dříve zabývala restaurováním soch a průčelí. V roce 1915 například opravovala sochy na okresním domě ve Velvarech a provedla rozsáhlou opravu fasády Národního divadla, kde byly poškozené pískovcové části nahrazovány umělým kamenem. Rozpětí prováděných prací v této době může ilustrovat několik dalších příkladů zakázek z let 1915–1916: krby z umělého kamene, štukové dekorace ve venkovských vilách, xylolithové podlahy, betonové podklady a schody, odstraňování starých nadedveřních frontonů a začišťování stěn, sádrové rámy k zrcadlům, sádrová poprsí císaře, kroupky z umělého kamene, ozdoby na nábytku.⁷²

Činnost karlínské firmy v průběhu prvních let první světové války trvala do počátku roku 1916. Poslední záznam o pracích se vztahuje k opravě dílny po zmiňovaném požáru. Důvodem k přerušení provozu však téměř jistě nebyla tato událost (požár neměl takový rozsah, aby ohrozil činnost dílny), ale spíše okolnost, že Oldřich Rákosník musel narukovat na frontu. Firma znovu zahájila činnost v roce 1919, aniž by došlo k patrnému úbytku zakázek. V této době, kdy docházelo k obnovení stavebních aktivit, opět přibývaly práce pro architektonickou výzdobu. Vzhledem k tomu, že ve srovnání s érou historismu a secese byl její objem přece jen už trvale nižší, nemohla se firma na tento typ zakázek spoléhat a rozvíjela svou činnost i v dalších oblastech. V prvních letech po světové válce se firma velmi často zabývala výzdobou interiérů, dekoracemi vilových staveb, výrobou krbů a dalších objektů z umělého mramoru a umělého kamene, opět osvědčenými terazzovými podlahami a rabičářskými pracemi, restaurováním a celou řadou drobnějších úkolů, k nimž patřila například i výroba forem na velikonoční a vánoční cukroví.⁷³ Zcela novým typem prací, velmi žádaným v době první republiky, se stala výroba koupacích van z umělého kamene.

Mezi staviteli, kteří u firmy objednávali práce pro architekturu, je důležitá osoba Štěrbova nástupce Oldřicha Brabce (1875 – po 1932). V roce 1921 závod vyzdobil fasádu Brabcem přestavovaného domu V Ráji čp. 170 na Karlínském náměstí. Ta po výtvarné stránce navazuje na předválečné realizace a bez znalosti pramenných údajů bychom ji sotva odlišili od secesní či pozdně secesní produkce firmy (VLČEK 2012, 654). Zároveň dokládá, že ani v architektonickém dekoru obytných staveb první republiky se nevytratily obsahové významy. Dvojice medailonů s mužským a ženským poprsím zjevně představuje Adama a Evu (obr. 46), a odkazuje tak na tradiční název adaptovaného staršího domu. Zajímavý doklad o sochařských pracích firmy ve 20. letech 20. století přináší adaptace rodinného domu Otakara Nekvasila (1869–1933), člena významné rodiny architektů usazené v Karlíně (obr. 47). Při přestavbě staršího průčelí tohoto domu čp. 244 ve Vítkově ulici bylo změněno jeho horní patro, které Rákosníkovou firmou opatřila plasticou výzdobou. Je evidentní, že záměrem zde bylo integrálně navázat na stávající neorenesanční průčelí, a proto ani postranní dekorativní rámce, ani dvojice atlantů na první pohled neprozrazují, že jde o díla z 20. let 20. století.

Záznamy v dochovaném deníku prací poskytují pramennou základnu k zakázkám firmy Rákosník do roku 1923. Pozdější činnost závodu proto zatím není možné zdokumentovat ve stejné míře, jako tomu bylo u dosavadního dvacetiletého období. Lze vyslovit předpoklad, že jednu z velkých zakázek Rákosníkovy firmy ve 2. polovině 20. let 20. století představovala vnitřní výzdoba Petschkova paláce v Praze, budovaného v letech 1923–1927. Ta je převážně tvořena bohatým

70 Předpoklad o autorství prací v umělém mramoru pro dvoranu pasáže a autorství výzdoby Mramorového sálu, vyslovený ve studii autora tohoto článku (ŠÁMAL 2016, 85–86), nyní potvrzuje záznam v deníku prací, 165 a 190.

71 Deník prací, 184.

72 Deník prací, 179–192.

73 Deník prací, 192–240.

Obr. 47. Praha 8-Karlín, čp. 244. Dům Otakara Nekvasila ve Vítězské 8 s výzdobou od firmy Oldřich Rákosník, 1920: **A** – fasáda domu; **B** – atlanti v druhém patře; **C** – detail dekoru v druhém patře (foto autor, 2018).

SOCHAŘSTVÍ
ŠTUKATERSTVÍ
SÁDROVÉ MODELY
UMĚL. KÁMEN
UMĚL. MRAMOR
ATELIER
O. RÁKOSNÍK.
PRAHA X.,
PALACKÉHO 60.
TELEFON 216-96.

Obr. 48. Inzerát firmy Otakara Rákosníka z časopisu *Architekt SIA* z roku 1931, inzerce na s. 3 (foto autor, 2018).

Obr. 49. Praha 8-Karlín, čp. 452. Firma Otakar Rákosník, kolem 1930: sv. Anežka Česká v bývalé dílně firmy Rákosník v Křižíkově 64 (foto autor, 2018).

Obr. 50. Praha 8-Libeň, čp. 1502. Otakar Rákosník, kolem 1929: personifikace sochařství v průčelí domu v ulici V Zahradách 14 (foto autor, 2018).

plastickým dekorem stropů v reprezentačních prostorách prvního a druhého patra bývalého bankovního domu. Důvodem k tomuto předpokladu je jednak ta okolnost, že firma Rákosník v dřívější době často spolupracovala s projektantem budovy Maxem Spielmannem (1881–1970) i s hlavním dodavatelem dřevěných obkladů interiérů a nábytku Petschkova paláce – firmou Emil Gerstel, jednak samotný charakter výzdoby, v níž zejména plastické rámce z florálních prvků svými formami připomínají dekor paláce Lucerna z předchozího desetiletí.⁷⁴

Prozatím nejméně zpráv o činnosti firmy máme k dispozici pro 30. a 40. léta 20. století. Tato doba bude předmětem dalšího výzkumu a autor tohoto článku je přesvědčen, že se jí podaří podrobněji zmapovat, a přinést tak komplexní obraz o činnosti firmy v průběhu celé její historie. Ve 30. letech převzal vedení závodu syn jeho spoluzakladatele, Otakar Rákosník (1903–1967). Vystudoval sochařství na pražské Umělecko-průmyslové škole (1919–1925) a podnikl několik studijních cest do zahraničí (TOMAN 1950, 344). Na přelomu 20. a 30. let se syn a otec na provozu dílny podíleli asi ještě společně, jak naznačuje i její tehdejší označení „O. Rákosník“, pod nímž se mohla skrývat jména obou. Počátkem 30. let se firma profilovala jako sochařství a štukatérství spojené s výrobou sádrových modelů, umělého kamene a umělého mramoru. V inzertech časopisu *Architekt SIA* se prezentovala prostřednictvím fotografie sádrového modelu architektonického projektu (obr. 48). Široké spektrum prací v té době zahrnovalo i produkci volných sádrových plastik, jako byla například socha sv. Anežky České, dodávaná zákazníkům zřejmě v polychromované i nebarevné verzi (obr. 49). Ateliér také běžně poskytoval služby dalším sochařům pro odlévání jejich modelů, zejména pak Jaroslavu Horejcovi (1886–1983).⁷⁵ Příklad vlastní sochařské tvorby Otakara Rákosníka nabízí průčelí domu čp. 1502 v ulici V Zahradách v Libni, který si rodina nechala postavit koncem 20. let. Sochař jej ozdobil elegantní personifikací sochařství, symbolizující povolání stavebníka a rodinnou tradici (obr. 50).

Je pozoruhodné, že Otakar Rákosník firmu úspěšně provedl hospodářskou krizí, jejíž dopady se u nás projeví v 1. polovině 30. let. Aby mohla firma fungovat i za ekonomicky ztížených podmínek a v době úbytku zakázek, prodal její majitel některé ze svých pražských nemovitostí (jmenovitě domy na pražském Smíchově) a ze získaných prostředků si udržel svou zaměstnaneckou základnu.⁷⁶ Firma pak úspěšně fungovala v pozdějších letech a také v období protektorátu (obr. 51). Ukončení její činnosti je spojeno až s nuceným koncem soukromého podnikání na konci 40. let 20. století.

Výzkum zaměřený na činnosti karlínské sochařsko-štukatérské firmy přináší řadu poznatků nejen faktografické povahy, ale i těch, které podávají širší svědectví o dobových zvyklostech v oblasti tvorby architektonického dekoru 19. a 20. století. Ten je významnou součástí dobové výtvarné kultury, podílející se dodnes na tvářnosti většiny evropských měst. Sondu do historie a tvorby dekoratérského závodu umožnila vzácná konstelace okolností, díky níž se dochovaly některé důležité písemné a obrazové prameny a artefakty. Snad se podobný výzkum podaří v budoucnu uskutečnit i u některých dalších dílen tohoto typu, jejichž práce se většinou skrývají v anonymitě.

Obr. 51. Smaltovaná reklamní cedule firmy Otakar Rákosník z doby protektorátu, kolem 1940 (soukromá sbírka, foto autor 2018).

74 K Petschkovu paláci viz zejména LEDVINKA/MRÁZ/VLNAS 1995, 246–248; VALCHÁŘOVÁ 1998, 506–507.

75 Podle sdělení Otakara Rákosníka.

76 Podle sdělení Otakara Rákosníka.

PRAMENY

AMP UMPRUM 1885–1962 — Archiv hlavního města Prahy, fond Vysoká škola umělecko-průmyslová 1885–1962.

Deník prací — Deník prací firmy Kuneš a Rákosník, později Oldřich Rákosník z let 1903–1923, objevený autorem tohoto článku v objektu bývalé sochařsko-štukatérské dílny v roce 2017. Uloženo: soukromý archiv, Praha.

NA PŘ I – K — Národní archiv, Praha, fond Policejní ředitelství Praha I – konskripce (1810–1930), kart. 393, obraz 324. Dostupné na <<http://digi.nacr.cz/prihlasky2/index.php?action=link&ref=czarch:CZ-100000010:874&karton=393&folium=324>>; <<http://digi.nacr.cz/prihlasky2/index.php?action=link&ref=czarch:CZ-100000010:874&karton=393&folium=325>> [vid. 2018-10-13].

Soukromý archiv Otakara Rákosníka, Praha.

LITERATURA

sine 1900 — sine: Zemřelí v Praze. Národní politika 18, 1900/51, 21. 2. 1900, 5.

sine 1901a — sine: Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí. Praha 1901.

sine 1901b — sine: Změny držebyností. Národní listy 41, 1901/352, 22. 12. 1901, 4.

sine 1904 — sine: Změny držebyností. Národní listy 44, 1904/293, 23. 10. 1904, 3.

sine 1906 — sine: Pamětní list ku vysvěcení nové školní budovy na tak zv. první louce invalidní v Karlíně postavené, jež konáno bylo dne 30. září 1906. Praha 1906, bez paginace.

sine 1908a — sine: Ústřední matice školská. Přání všeho dobra, štěstí úplného a zduar nejlepšího v novém roce 1908... Národní listy 48, 1908/1, 1. 1. 1908, 6.

sine 1908b — sine: Fučíkovský Praha-Karlín, Havlíčkova ulice 223. Ornamentální klempířství – výroba ražených ornamentů – stavební klempířství – výroba plynoměru, Karlín (katalog firmy). Praha 1908.

sine 1909a — sine: Ausgeführte Bauornamente. Vierte Serie. Zumeist Arbeiten von Prager und Wiener Bildhauern. Wien 1909.

sine 1909b — sine: Praha neznámá. Plastik 4, 1909/9, 33.

sine 1916a — sine: Denní zprávy. Oheň. Národní listy 56, 1916/17, 17. 1. 1916, 3.

sine 1916b — sine: Různé zprávy. Oheň v kanceláři. Národní politika 34, 1916/17, 17. 1. 1916, 5.

GAUDEKOVÁ 2011 — Helena GAUDEKOVÁ: Sochař Karel Novák a jeho umělecký závod. Bakalářská práce, Praha 2011. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.

HÁJEK/BALÁČEK 2015 — Josef HÁJEK / Jan BALÁČEK (eds): Jan Hus v památkách Prahy. Praha 2015.

HAVEL 1993 — Václav Maria HAVEL: Mé vzpomínky. Praha 1993.

LEDVINKA/MRÁZ/VLNAS 1995 — Václav LEDVINKA / Bohumír MRÁZ / Vít VLNAS: Pražské paláce. Praha 1995.

LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1967 — Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Od Špitálska ke Karlínu. Praha 1967.

PRÁHL/ŠÁMAL 2012 — Roman PRÁHL / Petr ŠÁMAL: Umění jako dekorace a symbol. Výzdoba reprezentačních staveb v Praze v éře historismu, secese a moderny. Praha 2012.

SKLENÁŘOVÁ-TEICHMANOVÁ 2015 — Jana SKLENÁŘOVÁ-TEICHMANOVÁ: Uměleckoprůmyslová škola v Praze a její ateliéry v letech 1890–1910. Disertační práce, Praha 2015. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.

STAVITELSKÉ LISTY — STAVITELSKÉ LISTY: věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze. Praha 1905–1942.

SVOBODA/LUKEŠ 1997 — Jan E. SVOBODA / Zdeněk LUKEŠ: Praha 1891–1918. Kapitoly o architektuře velkoměsta. Praha 1997.

SVOBODOVÁ 2017 — Markéta SVOBODOVÁ: heslo Čp. 245/IX. In: Dalibor Prix a kol., Umělecké památky Prahy. Velká Praha (M–Ž). Díl 2 (Veselavín – Žižkov). Praha 2017, 1166–1167.

ŠÁMAL 2015 — Petr ŠÁMAL: Výzdoba pražské obytné budovy od šedesátých let 19. století do první světové války. Disertační práce, Praha 2015. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.

ŠÁMAL 2016 — Petr ŠÁMAL: Architektonický dekor paláce Lucerna. In: Michaela Brožová a kol., Palác Lucerna. Minulost, přítomnost, budoucnost. Sborník vydaný u příležitosti odborné konference konané v Lucerně 1. června 2016 pod záštitou manželů Dagmar a Ivana M. Havlových. Praha 2016, 73–90.

TEICHMANOVÁ 2007 — Jana TEICHMANOVÁ: Osobnost Celdy Kloučka a jeho dílo. Diplomová práce, Praha 2007. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FF UK.

TOMAN 1950 — Prokop TOMAN: Nový slovník československých výtvarných umělců 2 (L–Ž). Praha 1950.

TRNKA/TRNKOVÁ 2006 — Miloslav TRNKA / Bohumila TRNKOVÁ: Královské město České Budějovice v Chytilově adresáři 1915. České Budějovice 2006.

VALCHÁŘOVÁ 1998 — Vladislava VALCHÁŘOVÁ: heslo Čp. 931/II. In: Růžena Batková a kol., Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 506–507.

VITOCHOVÁ/KEJŘ 1997 — Marie VITOCHOVÁ / Jindřich KEJŘ: Praha a secese. Praha 1997.

VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004.

VLČEK 2012 — Pavel VLČEK ET AL.: Umělecké památky Prahy. Velká Praha (A–L). Praha 2012.

VODŇANSKÝ 1908 — František VODŇANSKÝ: České Budějovice. [Průvodce] s plánem města. České Budějovice [1908].

ZEMENOVÁ 2008 online — Marie ZEMENOVÁ: Z farní kroniky o zamýšlené rekonstrukci kostela. Dostupné na <<http://www.potvorov.cz/modules/news/article.php?storyid=12>> [vid. 2018-04-01].

ZUSAMMENFASSUNG

DIE FIRMA RÁKOSNÍK IN KARLÍN ALS EINE BAUDEKORATIONSFABRIK. DAS FUNKTIONIEREN, DIE PRODUKTION UND BEDEUTUNG EINES BILDHAUER-STUCKATEURBETRIEBS SEIT DER ÄRA DES JUGENDSTILS UND DER HISTORISMEN BIS MITTE DES 20. JAHRHUNDERTS

Die plastische und malerische Verzierung der Architektur um die Wende des 19. und 20. Jahrhunderts zählt zu den höchst charakteristischen Zeichen des visuellen Reichtums von Prag. Außer den freischaffenden Künstlern beteiligten sich daran im wesentlichen Maß spezialisierte Dekorateurfirmen. Auch wenn diese Unternehmen einen natürlichen Teil des Baubooms bildeten und die Besucher der Metropole fast auf jedem Schritt ihre Werke anzutreffen pflegten, die Namen der Kunststellers sind in Vergessenheit geraten. In der Produktion vom Architekturdekor spielten bereits die Bildhauer-Stuckateurfirmen, die bis Ausbruch des 1. Weltkriegs in einer bemerkenswert hohen Zahl in Prag entstanden sind, eine höchst ausdrucksvolle Rolle mit. Eines der am längsten arbeitenden Unternehmen dieser Art war die Firma von Oldřich Rákosník in Karlín (Karolinenthal). Ihre Erzeugnisse sind bislang wenig bekannt, obwohl sie vor dem ersten Weltkrieg zu den produktivsten ihrer Art nicht nur bloß in Böhmen, sondern in der ganzen österreichisch-ungarischen Monarchie zählte.

Die Firma wurde zwischen 1896–1900 von zwei Bildauern Oldřich Rákosník (1870–1938) und Václav Kuneš (1870–?) gegründet, die sich wohl während des Studiums an der Prager Kunstgewerbeschule im Atelier des Modellierens vom Prof. Celda Klouček begegnet waren. Ihre erste Werkstatt hatte sich am Rande von Karlín befunden. Nach Begegnung mit dem Architekten Bohumil Štěrba, dem Hauptschöpfer des sog. Neuen Karolinenthals, blieb die Firma definitiv mit Karlín verbunden. Štěrba erbaute für die Bildhauer 1905 das Mietshaus Nr. Konskr. 452, Křížkova 64 mit einer Werkstatt im Hof, wo die Mehrzahl vom plastischen Fassadendekor Karlíns der Jugendstilzeit entstand, dessen Fassade die Firma mit repräsentativer Jugendstilausschmückung versah. Die ersten belegten Beispiele der Mitarbeit der Firma mit dem genannten Architekten stammen aus dem Jahr 1903. Bereits in diesem Jahr begannen die Eintragungen im jüngst entdeckten Werkjournal, das die Aufträge der Firma für weitere zwei Jahrzehnte mappiert. Es stellt eine ganz einzigartige Quelle nicht nur zur Geschichte eines konkreten Bildhauer-Stuckateurunternehmens dar, sondern es bringt auch eine Menge gemeinerer Erkenntnisse zum Thema der bildnerischen Baudekoration der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts herbei. Die bildnerischen Stuckarbeiten, mit denen im ersten Jahrzehnt die Firma von Kuneš und Rákosník die neue sowie ältere Verbauung Karolins zierte, zeichnen sich mit einem breiten Spektrum sowohl der Formensprache als auch der Motive aus. Das Wiederholen der plastischen Motive war eine gewöhnliche und unentbehrliche Praxis der Dekorateurbetriebe jener Zeit, die Firma achtete in Karlín selbst trotzdem darauf, dass ihre Dekorationen variiert hätten. Die Individualität der Dekoration einzelner Häuser war vor allem durch die Maskarone, die figürliche Portal- und Erker ausschmückung sowie die figürlichen Reliefszenen unterstrichen.

Die Bildhauerarbeiten der Firma zeichneten sich nicht nur mit ihrer Themen-, sondern auch der stilistischen Variabilität aus, und das hängt mit der umfangreichen Mitarbeiterbasis der Firma zusammen, die in der Konjunktur bis fünfzig Arbeiter beschäftigte. Das Journal entschleierte zum Teil die Praxis und das Funktionieren des großen Bild-Stuckunternehmens: in seinem Text ist die Technologie der Produktion, die zeitgenössische Terminologie und Preise einzelner Typen der Produkte erwähnt, und es enthält Namen etlicher Mitarbeiter. Der Text beweist auch die außerordentliche Universalität des Unternehmens – die Aufträge fassten auch z. B. die Anfertigung der Architekturmodelle oder Arbeiten vom Gewerbe- oder Bauchaarakter, besonders die Herstellung der Terrazzopflasterung, Rabitzkonstruktionen oder Kunstmarmorarbeiten als eine Spezialität der Firma.

Die Arbeiten der Firma beschränkten sich nicht nur auf das heimatliche Karlín. Man identifizierte jüngst mehrere Zehner Bauten, die die Firma in Prag und seinen damaligen Vorstädten, besonders in Vinohrady (Königliche Weinberge), in Libeň und dem Prager Assanationsbereich ausschmückte. Die Firma Rákosník dekorierte außer den Mietshäusern eine Reihe öffentlicher, a. a. Schul- (Schulgebäudekomplex in Karlín, Pl. Lyčkovo náměstí, 1905) oder Sakralbauten, (z. B. Haus mit dem Gebethaus der evangelischen Kirche in Vinohrady, Korunní Str., 1906–1908). Die Firma führte manche Ausführungen vom verschiedenen Ausmaß außerhalb Prags durch, wie z. B. in České Budějovice (Budweis), wohin ihr Mitbegründer Václav Kuneš um 1908 übersiedelt hat. Die Angaben aus dem Journal bestätigten die Familientradition, laut deren die Firma Aufträge auch in Lviv (Lemberg, Galizien, heutzutage Ukraine) ausführte, und es hat sich auch gezeigt, dass sie etliche bislang nicht näher bestimmte Arbeiten auch für die Hauptstadt der Monarchie geliefert hat.

In den letzten Jahren vor dem ersten Weltkrieg auch in der Prager Architektur stärkte eine Tendenz zur Reduktion des Baudekors, vor allem an den Fassaden. Das Atelier beschäftigte sich seitdem häufiger außer den figürlichen Arbeiten mit Dekor für die schlichter verzierten Fassaden, mit Produktion architektonischer Kunststeinglieder, Restaurieren von bildnerischen Details, den erwähnten handwerklichen Arbeiten und auch mit Ausstattung von repräsentativen Innenräumen, unter denen zu den umfangreichsten die im Prager Palast Lucerna (1913–1915) zählten. Dank dem weiten Spektrum der Ausführungen arbeitete die Firma weiter auch nach dem Weltkrieg, obwohl die Zahl der Aufträge im Bereich des Architekturdekors erheblich gesunken war.

Es wurde bekannt, dass obwohl der Ausbau von Karlín sich schon vor dem ersten Weltkrieg abgeschlossen hatte, die Firma Rákosník lieferte noch in den 1920er Jahren das figürliche plastische Dekor für den älteren Teil dieses Stadtviertels, wo die Umbauten der älteren Häuser durchgeführt waren. In den 1930er Jahren übernahm die Betriebsleitung der Sohn eines der Mitbegründer, der Bildhauer Otakar Rákosník (1903–1967), der die Firma auch während der großen Wirtschaftskrise und des Protektorats erhalten hat. Die Tätigkeit der Firma wurde erst unter der kommunistischen Macht abgeschlossen.

Abb. 1. Oldřich Rákosník und Václav Kuneš (Privatarchiv, unbekannter Fotograf gegen 1905, Reprofoto Autor, 2018).

Abb. 2. Prag 8-Karlín (Karolinenthal), Nr. Konskr. 452. Bildhauerwerkstatt im Haus Křížkova 64 (Foto Autor, 2018).

Abb. 3. Prag 8-Karlín Nr. 416, Sokolovská 124, Fassadendekoration, Firma Kuneš und Rákosník, 1903 (Foto Autor, 2018).

Abb. 4. Prag 8-Karlín, Nr. 410, Kollárova 4, Maskaron im Erdgeschoss, Firma Kuneš und Rákosník, 1903 (Foto Autor, 2018).

Abb. 5. Prag 8-Karlín Nr. 418, Šaldova 11, Haus U Krausů, Portal, Supraportendekor, Firma Kuneš und Rákosník, 1903 (Foto Autor, 2018).

Abb. 6. Prag 8-Karlín Nr. 123, Křížkova 69, Haus Zur goldenen Sonne. Dekoration von der Firma Kuneš und Rákosník, 1903: **A** – Fassade; **B** – Pilasterkapitell in der Seitenachse der Fassade; **C** – Hauszeichen im 1. Obergeschoss; **D** – Pilasterkapitell unter dem Kranzgesims; **E** – Reliefausschmückung der Fensterbrüstung im 2. Obergeschoss (Foto Autor, 2017).

Abb. 7. Prag 8-Karlín, Nr. 429, 445, 471, 477, Häuser im Neuen Karolinenthal, typologische Beispiele der Maskarone über den Portalen, Firma Kuneš und Rákosník, gegen 1905: **A** – Nr. 429, Sokolovská 132, Maskaron über dem Portal; **B** – Nr. 445, Petra Slezáka 15, Maskaron über dem Portal; **C** – Nr. 471, Březinova 22, Maskaron über dem Portal; **D** – Nr. 477, Křížkova 119, Maskaron über dem Portal (Foto Autor, 2018).

Abb. 8. Prag 8-Karlín Nr. 506, Křížkova 62, Erkerkonsole, Firma Oldřich Rákosník, 1909 (Foto Autor, 2018).

Abb. 9. Prag 8-Karlín Nr. 435, Křížkova 109, Balkonkonsole, Firma Kuneš und Rákosník, um 1907 (Foto Autor, 2018).

Abb. 10. Prag 8-Karlín Nr. 461, Platz Lyčkovovo náměstí 10, Portal, Supraportendekor am Haus von Bohumil Štěrba, Firma Kuneš und Rákosník, 1906 (Foto Autor, 2018).

Abb. 11. Prag 8-Karlín Nr. 452, Křížkova 64, Privathaus von Oldřich Rákosník, Firma Kuneš und Rákosník, 1905, Relief am Erker (Foto Autor, 2018).

Abb. 12. Prag 8-Karlín, Details vom Dekor der Firma Kuneš und Rákosník an Mietshäusern in Karlín, Album Ausgeführte Bauornamente IV: **A** – Nr. 452 Křížkova 64, Fassadendetail vom Sitz der Firma; **B** – Nr. 435, Křížkova 109, Balkonkonsole; **C** – Nr. 462, Platz Lyčkovovo náměstí 9, Muster der Innenraumausschmückung und Fassadendetail (übernommen aus: *sine* 1909a, Taf. Ilc/b, XVc/b, XVIc/a-c).

Abb. 13. Oldřich Rákosník, gegen 1905: Entwurf für die Supraporte, Bleistiftzeichnung, Papier (Privatarchiv, Foto Autor, 2018).

Abb. 14. Blick in die Werkstätte von Oldřich Rákosník (Privatarchiv, unbekannter Fotograf, gegen 1910, Reprofoto Autor, 2018).

Abb. 15. Prag 8-Karlín Nr. 489, Eckhaus Křížkova 55/Březinova 19, Dekor in der Höhe des 3. Obergeschosses, Firma Kuneš und Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908 (Foto Autor, 2018).

Abb. 16. Prag 2-Vinohrady (Königl. Weinberge), Nr. 1465, Vinohradská 73, Fassadendekor in der Höhe des 3. Obergeschosses, Firma Kuneš und Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908 (Foto Autor, 2018).

Abb. 17. Prag 8-Karlín Nr. 452, Křížkova 64, Modell für das St.-Wenzelsrelief an der Werkstattfrontseite, Firma Kuneš und Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908 (Foto Autor, 2018).

Abb. 18. Prag 2-Neustadt Nr. 2034, Eckhaus Na Hrobcí 7/Na Výtoni 6, St.-Wenzelsrelief in der Höhe des 2. Obergeschosses, Firma Kuneš und Rákosník (Oldřich Rákosník), 1908 (Foto Autor, 2018).

Abb. 19. Modelle der Plastiken aus der Produktion der Firma Kuneš und Rákosník (Privatarchiv, unbekannter Fotograf, gegen 1905, Reprofoto Autor, 2018).

Abb. 20. Prag 8-Karlín Nr. 421, Ecke von Kaizlový sady 7/Petra Slezáka 16, Relief im 1. Obergeschoss, Firma Kuneš und Rákosník, gegen 1905 (Foto Autor, 2018).

Abb. 21. Prag 8-Karlín Nr. 424, Křížkova 127, Fassadendekor in der Höhe des 3. Obergeschosses, Firma Kuneš und Rákosník, um 1905 (Foto Autor, 2018).

Abb. 22. Firma Kuneš und Rákosník, Beispiel der zeitgenössischen Dokumentation ihrer Arbeiten. Die Supraporte mit Kinderköpfen ist an der Fassade des Hauses in Prag 8-Karlín Nr. 416, Sokolovská 124 ausgeführt, s. Abb. 3 (Privatarchiv, unbekannter Fotograf gegen 1903, Reprofoto Autor, 2018).

Abb. 23. Journal der Firma Kuneš und Rákosník, später Oldřich Rákosník. Beispiel der Liste der Arbeiten, 1905 (Privatarchiv, Foto Autor, 2018).

Abb. 24. Innendekoration einer nicht näher bestimmten Mietshauswohnung, Beispiel der zeitgenössischen Fotodokumentation der Ausführungen der Firma Kuneš und Rákosník (Privatarchiv, unbekannter Fotograf, gegen 1905, Reprofoto Autor, 2018).

Abb. 25. Prag 8-Karlín Nr. 14, Hybešova 10, Národní dům (Nationalhaus). Terrazzo-Fußboden, gegen 1910 (Foto Autor, 2018).

Abb. 26. Pečky (Bez. Kolín), St. Wenzelskirche. Dekoration der Firma Oldřich Rákosník, 1913: **A** – Kirchenbau vor dem Aufbringen der Dekoration, zeitgenössische Ansichtskarte (Privatbesitz, unbekannter Fotograf, vor 1913); **B** – Portal, St.-Wenzelsrelief im Tympanon; **C** – Christusrelief an der Querschiffassade (Foto Autor, 2018).

- Abb. 27.** Prag 8-Libeň Nr. 216, Na Hrázi 5, Mittelteil der Hausfront, Ausschmückung, Firma Kuneš und Rákosník, 1904 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 28.** Prag 8-Libeň Nr. 576, Zenklova 27, Ausschmückung über dem Hausportal, Firma Kuneš und Rákosník, 1904 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 29A–B.** Prag 2-Vinohrady Nr. 1332, Kladská 13, Balkonkonsolen, Firma Kuneš und Rákosník, 1905 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 30.** Prag 2-Vinohrady Nr. 1557, Eckhaus Krkonošská 8/Čerchovská 11, Rübenzahl-Plastik in der Höhe des 2. Obergeschosses, Firma Oldřich Rákosník, 1909 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 31.** Prag 2-Vinohrady Nr. 1377, Lužická 12, Relief an der Fensterbrüstungsausfüllung im 2. Stock, Firma Kuneš und Rákosník, gegen 1907 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 32.** Prag 2-Vinohrady Nr. 1584, Slavíkova 3, Portal, Firma Oldřich Rákosník, 1910 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 33.** Prag 2-Vinohrady Nr. 1440, Korunní 60, evangelisches Pfarrgemeindehaus, Mittelteil der Fassade mit Figur Johannes Hus und Brustbildern historischer Persönlichkeiten, Firma Kuneš und Rákosník, 1906–1908 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 34.** Prag 1-Josefov (Josefstadt) Nr. 203, Pařížská 19, Portal, Maskaron am Pilaster des Portals, Firma Kuneš und Rákosník, 1906 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 35.** Prag 1-Altstadt Nr. 910, Eckhaus U Oštěpu (im Journal als U Oštěpů genannt), Věžeňská 2/V Kolovné 8, Fassade, Ausfüllung an der Fensterbrüstung, Firma Kuneš und Rákosník, 1905 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 36.** Prag 8-Karlín Nr. 452, Křížíkova 64, Haus von Oldřich Rákosník, Treppenhaus, Türaufsatz mit Motiv der Alten Schlossstiege, Firma Kuneš und Rákosník, 1905 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 37.** České Budějovice ([Böhmisch] Budweis) Nr. 89, Platz Náměstí Přemysla Otakara II. 27, ehemaliges Hotel zu den drei Hähnen, Fassade mit Dekor der Firma Kuneš und Rákosník, 1902 (Foto J. Drozda, 2018).
- Abb. 38.** Prag 8-Karlín Nr. 460, Platz Lyčkovo nám. 6, Schulgebäude, Fassadenreliefs mit Motiven des Kinderalters und der Lehrfächer, Firma Kuneš und Rákosník, 1906 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 39.** Briefpapier der Firma Oldřich Rákosník, gegen 1910 (Privatarchiv, Foto Autor, 2018).
- Abb. 40.** Prag 8-Karlín Nr. 94, Sokolovská 61, Supraporte an der Fassade mit Motiv der Fortuna, Firma Oldřich Rákosník, 1910 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 41.** Prag 8-Karlín Nr. 531, Petra Slezáka 14, Fassaden, Ausschmückung von der Firma Oldřich Rákosník, 1911: **A** – Portal, Supraporte; **B** – Assumpta, Relief an der Gartenfassade (Foto Autor, 2018).
- Abb. 42.** Prag 9-Vysočany Nr. 245, das ehemalige Verwaltungsgebäude der Firma Kolben, Pod Pekárnami 10, Fassade mit Ausschmückung von der Firma Oldřich Rákosník, 1912: **A** – Fassade; **B** – Atlant am Hausgiebel (Foto Autor, 2018).
- Abb. 43.** Prag 2-Neustadt, Kai Rašínovo nábřeží 36, Supraporte des Portals, Firma Oldřich Rákosník, 1913 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 44.** Prag 1-Neustadt Nr. 704, Vodičkova 36, Kino Lucerna, dekoriert von Firma Oldřich Rákosník, 1913: **A** – Innenraum des Kinos (Privatarchiv, unbekannter Fotograf, nach 1913; Reprofoto Autor, 2018); **B** – Reliefmodell nach Vollendung in der Werkstatt (Privatarchiv, unbekannter Fotograf, 1913; Reprofoto Autor, 2018); **C–D** – Reliefs der Balkonbrüstungen (Foto Autor, 2018).
- Abb. 45.** Prag 1-Josefov Nr. 10, Eckhaus der Gassen Elišky Krásnohorské 2/U Svatého Ducha 1, Relief VE SVĚTOVÉ VÁLCE (Im Weltkrieg) im 1. Stock, Firma Oldřich Rákosník, 1915 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 46.** Prag 8-Karlín Nr. 170, Haus V Ráji, Platz Karlínské náměstí 3, Reliefs von Adam und Eva im 1. Stock, Firma Oldřich Rákosník, 1921 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 47.** Prag 8-Karlín Nr. 244, Vítkova 8, Haus von Otakar Nekvasil mit Dekor von der Firma Oldřich Rákosník, 1920: **A** – Fassade; **B** – Atlanten im 2. Obergeschoss; **C** – Detail vom Dekor des 2. Obergeschosses (Foto Autor, 2018).
- Abb. 48.** Anzeige der Firma Otakar Rákosník in der Zeitschrift *Architekt* SIA, 1931, S. 3 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 49.** Prag 8-Karlín Nr. 452, Křížíkova 64, ehemalige Werkstatt der Firma Rákosník, Otakar Rákosník, hl. Agnes v. Böhmen, gegen 1930 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 50.** Prag 8-Libeň Nr. 1502, V zahradách 14, Allegorie der Bildhauerkunst an der Fassade, Otakar Rákosník ca. 1929 (Foto Autor, 2018).
- Abb. 51.** Emailiertes Firmenschild von Otakar Rákosník aus der Zeit des Protektorats Böhmen und Mähren, gegen 1940 (Privatsammlung, Foto Autor, 2018).

Übersetzung Jindřich Noll

Studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Uměleckoprůmyslové museum v Praze, MK000023442.

Mgr. Petr ŠÁMAL, Ph.D.
historik umění
Uměleckoprůmyslové museum v Praze
samal@email.cz